

URBA11
Place du levant, 1
Bâtiment Vinci
B-1348 Louvain-la-Neuve - Belgique
Tel. :+32 10 47 23 47

ADT
ATO.

FACULTÉ D'ARCHITECTURE, D'INGÉNÉRIE ARCHITECTURALE, D'URBANISME

CADASTRE DES TERRAINS ET/OU BÂTIMENTS MOBILISABLES POUR LA
REALISATION D'EQUIPEMENTS SCOLAIRES DE LA REGION DE BRUXELLES-CAPITALE

KADASTER VAN TERREINEN EN/OF BESCHIKBARE GEBOUWEN VOOR DE
IMPLEMENTATIE VAN SCHOOLVOORZIENINGEN IN DE REGIO BRUSSEL-HOOFDSTAD

EINDVERSLAG

Maart 2013

SAMENVATTEND RAPPORT

Studie gerealiseerd door het onderzoeksteam URBA 11 dat verbonden is aan de Faculté d'architecture, d'ingénierie architecturale et d'urbanisme LOCI – UCL.

OPDRACHTGEVER

ADT - ATO Agentschap voor Territoriale Ontwikkeling voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest / **Directie** Luc MAUFROY / **Projectteam** Yves ROUYET, Louise RICHARD.

MORELE AUTEUR

URBA 11 Onderzoeksteam verbonden aan de 'Faculté d'architecture, d'ingénierie architecturale et d'urbanisme LOCI - UCL' / **Directie** Bernard DECLEVE, professor UCL / **Onderzoeksteam** Priscilla ANANIAN / Valeria CARTES LEAL / Bernard DECLEVE / Joël RYELANDT / **Medewerkers** Cristina BRASCHI / Laura CURADO / Nicolas DECLEVE / Steven GRAAUWMANS (Nederlandse vertaling)

EIGENLIJKE AUTEURS VAN HET VERSLAG

Bernard DECLEVE / Priscilla ANANIAN / Valeria CARTES LEAL / Joël RYELANDT

BEGELEIDINGSCOMITÉ

Naast de opdrachtgever, bestond het begeleidingscomité uit vertegenwoordigers van de volgende instellingen:

Regering van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest:

- Kabinet van de minister-president, Charles PICQUE
- Kabinet van de minister van Economie, Werkgelegenheid, Wetenschappelijk Onderzoek en Buitenlandse Handel, Benoît CEREXHE
- Kabinet van de minister van Leefmilieu en Stadsvernieuwing, Evelyne HUYTEBROECK
- Kabinet van de minister van Begroting, Guy VANHENGEL

Regering van de Franse Gemeenschap:

- Cabinet du Ministre-Président, Rudy DEMOTTE
- Cabinet du Ministre de l'Enseignement Supérieur, Jean-Claude MARCOURT
- Cabinet du Ministre de l'Enfance, de la Recherche et de la Fonction Publique, Jean-Marc NOLLET
- Cabinet de la Ministre de l'Enseignement Obligatoire, Marie-Dominique SIMONET

Vlaamse Regering:

- Kabinet van de Vlaamse Minister van Onderwijs, Jeugd, Gelijke Kansen en Brussel, Pascal SMET

Collège de la Commission Communautaire Française (COCOF) :

- Cabinet du Ministre-Président de la COCOF, Christos DOULKERIDIS

College van de Vlaamse Gemeenschapscommissie (VGC):

- Kabinet van de Voorzitter van het College, bevoegd voor onderwijs, vorming, begroting en communicatie, Guy VANHENGEL

Administration de la Communauté Française :

- Service général des infrastructures publiques subventionnées
- Service général des bâtiments scolaires du réseau organisé par la Communauté Française

Administratie van de Vlaamse Gemeenschapscommissie (VGC):

- Stedelijk Beleid
- Algemene directie Onderwijs en Vorming

Administratie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest:

- Bestuur Plaatselijke Besturen
- Bestuur Ruimtelijke Ordening en Huisvesting, Directie Studies en Planning

MIVB: Departement Strategische Studies

DANKBETUIGING

Wij danken alle personen voor hun tijd om deze studie tot een goed einde te brengen.

FOTO'S

Behalve bij uitdrukkelijke naamvermelding onderaan het beeld, werden alle foto's door de leden van het onderzoeksteam genomen.

Samenstelling van het dossier

SAMENVATTEND RAPPORT

BIJLAGE 1 DATABASE 'A' BETREFFENDE 138 POTENTIËLE
ACTIESITES AANGEDUID DOOR DE SCHOOLACTOREN

BIJLAGE 2 FICHES VAN CASESTUDIES

BIJLAGE 3 DATABASE 'B' BETREFFENDE 135 OPENBARE
BOUWTERREINEN GEFILTERD UIT HET KADASTER

BIJLAGE 4 AANVULLENDE AANTEKENINGEN

BIJLAGE 5 LIJST VAN DESKUNDIGEN

Nota Bene:

Dit studierapport is tweetalig:

- Samenvattend Rapport en Bijlage 4 'Aanvullende aantekeningen': deze documenten, die vooral tekst bevatten, zijn beschikbaar in het Nederlands of in het Frans.
- Bijlages 1 en 2: De fiches van de database 'A' en de casestudies zijn gemengd: in het Frans voor Franstalige projecten en in het Nederlands voor Nederlandstalige projecten. Sommige casestudies, die tegelijkertijd Franstalige projecten en Nederlandstalige projecten betreffen, komen achtereenvolgens in de twee talen voor.
- Bijlages 3 en 5: Deze bevatten lijsten waarin vooral eigennamen voorkomen. Daarom werden zij niet vertaald.

Overzicht

Colofon

Samenstelling van het dossier

Overzicht van het syntheseverslag

Tafel van kaarten, tabellen, schema's

Inleiding / Doelstellingen van de studie en samenvatting van de resultaten

A. Evaluatie van het uitbreidingspotentieel van het aanbod schoolvoorzieningen

1. Hoe voldoet het uitbreidingspotentieel van het schoolaanbod aan de kwantitatieve eis?
2. Hoe verdeelt het uitbreidingspotentieel van het schoolaanbod zich over de Brusselse ruimte?
 - 2.1. Ruimteverdeling van de bestaande schoolvoorzieningen (kaart 1)
 - 2.2. Ruimteverdeling van het uitbreidingspotentieel van het schoolaanbod (kaarten 2 en 3)
 - 2.3. Sites voor de ontwikkeling van nieuwe secundaire scholen
3. Hoe situeert het uitbreidingspotentieel van het aanbod zich ten opzichte van de evolutie in de keuze van de onderwijsplaats door de ouders?
4. Capaciteit van antwoord op de 'politieke' vraag naar buurtonderwijs
5. Buurtscholen en/of grootstedelijke scholen?
6. Een intermediair scenario: prioriteit geven aan het lokaliseren van nieuwe scholen aan de grenzen van sociaal gedifferentieerde wijken
7. Verscheidenheid van de technische modaliteiten voor uitbreiding schoolaanbod
 - 7.1. Afbraak-heropbouw
 - 7.2. Veranderingen van bestaande gebouwen
 - 7.3. Nieuwbouw
 - 7.4. Classificatie van de sites uit database 'A' per type ingreep
8. De operationele moeilijkheden bij het mobiliseren van het geïdentificeerde potentieel
 - 8.1. Sites, projecten, acties: de complexiteit van de ingrepen
 - 8.2. Moeilijkheden inzake grondbezit
 - 8.3. Moeilijkheden in de programmering
 - 8.4. Moeilijkheden betreffende de financiering
 - 8.5. Moeilijkheden in de coördinatie van het opdrachtgeverschap
9. Schoolvastgoedoperaties opnemen in een geïntegreerd stedelijk beleid
 - 9.1. Waarom is het zo belangrijk om de uitbreiding van het schoolaanbod te koppelen aan de productie van woningen?
 - 9.2. Noodzakelijke coördinatie met het Huisvestingsplan

9.3. Rekening houden met de dynamiek op de woningmarkt in de nabijheid van potentiële sites voor schoolgebouwen

B. Prospectief voorstel: Een permanent waarnemingscentrum van scholenstedenbouwkunde

1. Missie van waarnemingscentrum
 - 1.1 Uitwisseling van ervaringen en kennis over de stad en de stadsprojecten en steun aan de strategische planning van de uitbreiding van het scholenaanbod
 - 1.2 Studie, coördinatie, stedenbouwkundige bemiddeling en ondersteuning van het operationele opdrachtgeverschap
2. Bestuur van het waarnemingscentrum
 - 2.1 De noodzaak van een gewestelijke coördinatie
 - 2.2 Naar stedenbouwkundige scholencontracten met meerdere actoren?
 - 2.3 Afstemming van het vrije en officiële net
 - 2.4 Een partnership met de universiteit

Besluit

Kaarten, tabellen en schema's

Kaarten

Kaart 1. Stedelijk weefsel van basisscholen (497 sites, vrij + officieel)

Kaart 2. Potentiële sites in het weefsel van bestaande basisscholen

Kaart 3. Aansluiting van de potentiële schoolsites en de terreinen op de structuren van het gewestelijk grondgebied

Kaart 4. Plaats van het uitbreidingspotentieel van het scholenaanbod in de socio-economische geografie van de wijken op basis van het gemiddeld belastbaar inkomen in 2008

Kaart 5. Verdeling van de type ingrepen per gemeente

Kaart 6. Aangekondigde woningbouw in de buurt van potentiële sites voor scholengebouw (bouwvergunningen verleend tussen 2008 en 2010, plus geplande operaties van de overheid in de komende jaren)

Tabellen

Tabel 1. Samenvatting van de kwantitatieve resultaten van database 'A'

Tabel 2. Identificatie van sites met meer dan 0,6 ha vrije ruimte

Tabel 3. Woonplaats van kinderen op een Brusselse school beheerd of gesubsidieerd door de Waals-Brusselse Federatie

Tabel 4. Vergelijkende analyse tussen de strategie van buurtonderwijs en de strategie van grootstedelijk onderwijs

Tabel 5. Enkele sites voor de ontwikkeling van een gemengde programmering 'School-huisvesting'

Tabel 6. Aantal potentiële sites voor de uitbreiding van schoolgebouwen en woningbouw die aansluiten op doorstroomstructuren in mutatie

Tabel 7. Classificatie van 50 sites die het meest te maken hebben met de bouw van woningen in hun directe omgeving

Schema's

Schema 1. Diversiteit van de werkwijzen

Schema 2. Verdeling van de type ingrepen op de sites van database 'A'

Schema 3. Schematisch voorbeeld van te volgen stappen door de gemeente voor de ontwikkeling van een schoolbouwproject

Schema 4. Verdeling van de projecten door de inrichtende macht binnen het Brussels Gewest

Inleiding / Doelstellingen van de studie en samenvatting van de resultaten

De opdracht

De studie die deel uitmaakt van dit verslag beoogt de implementatie van een kadaster van de beschikbare terreinen en openbare gebouwen voor de realisatie van schoolvoorzieningen in het Brussels Gewest. Zij werd in opdracht van het ATO uitgevoerd van februari 2011 tot juli 2012 door URBA11.

De opdracht van deze studie was gebaseerd op de vaststelling, die door alle actoren wordt gedeeld, dat “de schoolinfrastructuren in Brussel ondergedimensioneerd zijn om aan de huidige en geplande bevolkingsaanwas van het gewest te kunnen voldoen”. Een studie van het Brusselse Instituut van Statistiek en Analyse (BISA) in juni 2010 stelt vast dat “tegen 2015, op alle niveaus samen, er niet minder dan 79 scholen in Brussel geopend zouden moeten worden op het grondgebied van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Waarvan er 34 in het kleuteronderwijs (van 200 plaatsen), 39 in het lager onderwijs (van 300 plaatsen) en 6 secundaire scholen (van 700 tot 1000 plaatsen) nodig zijn ¹”.

“... Echter, de implementatie van openbare schoolvoorzieningen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest hangt af van talrijke instellingen. In het officiële onderwijs in het Brussels Gewest, zijn de organiserende overheden: de Franse Gemeenschap, de Vlaamse Gemeenschap, COCOF (Franse Gemeenschapscommissie), VGC (Vlaamse Gemeenschapscommissie) en de gemeenten. Anderzijds hebben verschillende openbare entiteiten onroerende goederen die potentieel hebben voor de uitbreiding of de oprichting van schoolvoorzieningen: de federale staat, het gewest, de gemeenten, OCMW, de gemeenschappen en verschillende parapublieke instanties (GOMB, MVV, ziekenhuizen...²) “

In dit verband, is de informatie, gelinkt enerzijds aan de behoeften aan schoolvoorzieningen, en anderzijds aan gronden en gebouwen en beschikbare budgettaire middelen om het schoolaanbod te verbeteren, vaak verspreid en zou het beter zijn om deze te centraliseren en van daaruit te verspreiden.

De confrontatie van behoeften en middelen van alle betrokken actoren maakt het in Brussel mogelijk om de besluitvormers een algemene visie te geven en om de bestaande middelen doeltreffender te benutten om aan de behoeften inzake schoolinfrastructuren te beantwoorden.”

Er werd ons gevraagd een gegevensbeheersysteem te ontwikkelen met alle nuttige informatie om een cartografisch kadaster op te bouwen van de potentiële beschikbare terreinen en gebouwen of gebouwen die tot schoolvoorzieningen getransformeerd kunnen worden en behorend aan:

- aan de inrichtende macht van het officieel onderwijs;
- aan de openbare entiteiten (federale staat, gewest, gemeenten, OCMW, gemeenschappen, parapublieke instellingen);
- aan de privésector, als het om goedgelegen vastgoed gaat binnen de strategische gebieden van het Gewest.

¹ Weerslag van de demografische ontwikkeling op de schoolbevolking in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, BISA, juni 2010

² Uittreksel uit het bijzonder bestek ADT-ATO/2010-014'

Er werd ons eveneens gevraagd voorstellen te doen betreffende de strategieën van publieke acties die op korte, middellange en lange termijn moeten uitgevoerd worden om het bestaande grond- en onroerend goed zo goed mogelijk te gebruiken om aan de geïdentificeerde behoeften te beantwoorden.

De samenstelling van het kadaster

Het kadaster van het uitbreidingspotentieel van het aanbod aan schoolvoorzieningen werd opgesteld op basis van:

- een doorlichting van een reeks databases (met alle beperkingen die dat met zich meebrengt);
- een onderzoek bij de inrichtende machten van het officieel onderwijs;
- de informatie aangereikt door het ATO over de strategische gebieden van het Brussels grondgebied.

Database 'A' (bijlage 1)

Een eerste database groepeerde de informatie die uit deze twee laatste bronnen is verkregen:

- Het potentieel volgens de inrichtende machten:

Een onderzoek bij de inrichtende machten (inrichtende machten) van het officiële net, met name de gemeenten, de Vlaamse Gemeenschap en de Waals-Brusselse Federatie, inventariseerde alle projecten op korte, middellange en lange termijn voor het verhogen of uitbreiden van de capaciteit van de bestaande schoolvoorzieningen en het vastgoedpotentieel dat de inrichtende machten identificeren.

Deze 'projecten' zijn momenteel min of meer concreet: sommige zijn reeds op politiek niveau bekrachtigd (specifiek de subsidiebesluiten aangegaan door de Taskforce Scholen³ in 2011), andere hebben een subsidieaanvraag ingediend of zijn onderwerp van studie binnen de inrichtende machten, en nog andere zijn nog maar in het conceptstadium en werden dus nog niet daadwerkelijk onderzocht.

Op basis van deze informatie werden **126 sites** die de inrichtende macht van het officiële net identificeerde in deze database geïnventariseerd.

Van deze 126 sites zijn er **40** het onderwerp van projecten die in het kader van de Taskforce⁴ werden besloten door de Waals-Brusselse Federatie, de Vlaamse Gemeenschap en het Brussel Hoofdstedelijk Gewest.

- De strategische gebieden en grote herinrichtingsprojecten:

Bepaalde strategische gebieden van het Brussels grondgebied zouden geschikt zijn om nieuwe schoolvoorzieningen te huisvesten: Thurn & Taxis, de Europese wijk, het GGB

³ In de Taskforce Scholen zitten het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, de Waals-Brusselse Federatie, de Vlaamse Gemeenschap en de gemeenschapscommissies.

⁴ NB: Op dit moment (mei 2012) blijkt dat er meer dan 40 sites zijn waarvoor de Taskforce Scholen een project ontwikkelde. Maar deze projecten zijn in de loop van 2011 opgestart, op het moment dat het onderzoek bij de inrichtende machten al uitgevoerd was. De inrichtende machten beschikten op het moment van het onderzoek niet altijd over de informatie met betrekking tot de subsidiebesluiten die door de overheid genomen gingen worden. Daardoor werden bepaalde sites die door het Brussels Hoofdstedelijk Gewest gesubsidieerd werden niet opgenomen in de database. Deze database is niettemin bedoeld om gedurende langere tijd te worden gebruikt, aangevuld en bijgewerkt. Deze projecten kunnen op latere datum ingevoegd worden.

Josaphat, het Rijksadministratief Centrum, hefboomgebied nr. 12 RTBF-VRT. Hieraan kan men ook grote herinrichtingsprojecten toevoegen, zoals de site van de gevangenis van Sint-Gilles-Vorst en de site van Chaudron/Ketel te Anderlecht.

De programmering en het stadsproject zijn op dit moment onvoldoende omschreven in deze zones om exact het ene of het andere perceel te kunnen aanduiden. Daarom wordt het gehele gebied van de perimeter in het kadaster opgenomen⁵. Het is uiteraard duidelijk dat deze grote oppervlaktes in geen enkel geval voor 100% bestemd zijn voor een schoolfunctie⁶. Alleen voor de zone RTBF-VRT hebben we enkele, meer bepaald 6 sites op basis van het richtschema zeer nauwkeurig kunnen aanduiden. Met de 6 andere hierboven vermelde zones verkrijgen we dus **12 potentiële sites binnen de strategische gebieden of grote herinrichtingsprojecten.**

Tevens wordt opgemerkt dat het merendeel van de terreinen toebehoort aan de privésector.

In totaal zijn er dus 138 sites geïnventariseerd in de database 'A'. Rekening houdend met de 40 sites waarop reeds een project in het kader van de Taskforce werd gepland, houdt men 98 potentiële sites over voor de bouw van nieuwe schoolplaatsen.

Op basis van deze twee informatiebronnen (projecten van de inrichtende machten en strategische gebieden/grote projecten) lijken **de vastgoedreserves in theorie ten minste kwantitatief voldoende te zijn**, onder voorbehoud van de financiële en technische moeilijkheden die de reële uitvoering van deze projecten kunnen belemmeren.

Niettemin moeten we benadrukken dat de vertaling van de vastgoedreserves naar het aantal schoolplaatsen in dit stadium door de heterogeniteit van de informatie niet systematisch kon uitgevoerd worden. Er zouden op elke site aanvullende architecturale haalbaarheidstudies uitgevoerd moeten worden.

Daarnaast merken we op dat een groot deel van deze sites (54) al een schoolfunctie heeft, maar mogelijkheden tot verdichting biedt.

Tabel 1

Samenvatting van de kwantitatieve resultaten van database 'A'

	Aantal sites	Totale oppervlakte (ha)
Sites aangeduid door de inrichtende machten	126	126,41
Sites van de Taskforce	40	47,87
<i>Schoolsites</i>	21	29,75
<i>Niet-schoolsites</i>	19	18,12
Andere schoolsites	54	46,32
<i>bebouwd</i>	54	46,32
<i>niet bebouwd</i>	0	0
Andere niet-schoolsites	29	29,58
<i>bebouwd</i>	21	12,82
<i>niet-bebouwd</i>	8	16,76

⁵ Met inbegrip van het Rijksadministratief Centrum, hoewel de plaatsbepaling van de school in de projecten nauwkeuriger moet zijn. Het zijn immers de kadastrale percelen die in de database geïdentificeerd werden. De indeling in percelen liet niet toe om de toekomstige vestiging van de school op de rest van de site te onderscheiden.

⁶ Om te vermijden dat de volledige perimeter van de strategische gebieden op de kaarten van de geïnventariseerde terreinen komt, werd er besloten om ze schematisch met behulp van een cirkel weer te geven.

Sites met een tijdelijke schoolfunctie	3	2,65
Sites in strategische gebieden	12	n.v.t.⁷
Strategische gebieden/grote projecten in hun geheel	6	n.v.t.
Kantoren in het hefboomgebied RTBF-VRT	6	n.v.t.

Database 'A' verzamelt in het algemeen twee soorten informatie van deze sites:

- Informatie over de site zelf:
 - kadasternummer
 - eigenaar
 - adres
 - oppervlakte
 - rechtstoestand⁸
 - eventuele grondoppervlakte van het gebouw
 - foto van de site
 - theoretische schatting van het potentiële gebruik van het terrein in aantal schoolplaatsen⁹
- Informatie over de geplande projecten op de site:
 - inrichtende macht
 - onderwijsstaal
 - onderwijsniveau
 - financieringsvorm
 - soort ingreep
 - status
 - projectbeschrijving

Een uittreksel van deze database 'A' vormt de eerste bijlage van dit eindverslag. Hierin staan de projectfiches waarop de bovenvermelde informatie is verzameld. We merken op dat er meerdere projecten op een zelfde site kunnen zijn of dat een zelfde project soms uit ingrepen op meerdere sites bestaat. Voor meer duidelijkheid zijn deze fiches ingedeeld per project en niet per site. Daardoor ontstaan er **118 projectfiches** voor in totaal 138 sites. De projectfiches worden gesorteerd per gemeente en de gemeenten zijn alfabetisch gerangschikt.

Bestand met 50 casestudies (bijlage 2)

Binnen de database 'A' werd een steekproef **van een vijftigtal projecten (47)** geselecteerd voor een diepgaande projectstudie, die de volgende gegevens opleverde:

- Een meer gedetailleerde analyse van het project en de voorwaarden voor de uitvoering;

⁷ Zie vorige pagina: de oppervlaktes van de strategische gebieden worden hier niet aangegeven omdat ze voor het merendeel in hun geheel in de database geïntegreerd worden, terwijl ze niet in hun geheel bestemd zijn voor een schoolfunctie.

⁸ Zie bijlage 4 Aanvullende nota's, Nota 6 'Verificatie van de rechtstoestand'.

⁹ Dit cijfer wordt uitsluitend ter informatie gegeven. Het berust op de volgende berekening: de oppervlakte van het terrein wordt gedeeld door 2 (theoretische bebouwbaarheid van het terrein wordt geschat op de helft van de oppervlakte). De verkregen oppervlakte wordt vervolgens gedeeld door 10, omdat we er van uitgaan dat een schoolplaats gemiddeld 10 m² vloeroppervlakte beslaat (volgens de normen van de twee gemeenschappen). NB: deze schatting houdt geen rekening met de beperkingen van de bebouwbaarheid van het terrein. Een reële schatting van het aantal potentiële plaatsen zou een veel grondigere architecturale haalbaarheidsstudie vereisen, die in het kader van de huidige opdracht niet werd uitgevoerd.

- Een analyse van de stedenbouwkundige context van de site (stedelijk weefsel, toegankelijkheid, nabijheid van projecten van meer dan 10 woningen);
- Een identificatie van de site via een luchtfoto;
- Een kaart van de site waardoor men beter zicht krijgt op de aanwezigheid van openbaar vervoer, groenvoorzieningen, handelskernen, andere scholen en andere openbare voorzieningen;

Het doel van deze casestudies was om een pragmatisch hulpmiddel te hebben, waarmee de overheid een overzicht heeft van de stedelijke criteria waarmee ze rekening moet houden bij de planning van scholen op het Brussels grondgebied. Eveneens bieden de casestudies inzicht in de potentiële operationele moeilijkheden die men bij de uitvoering van deze projecten kan tegenkomen.

De 47 projecten werden dus gekozen om een zo representatief mogelijke steekproef te vormen van de bestaande en diverse projecten waarover de inrichtende machten tijdens het onderzoek informatie gaven. Ze worden aldus in 4 categorieën ingedeeld:

- Eenvoudige projecten
- Complexe projecten op een site
- Complexe projecten op verschillende sites
- Sites zonder project

Het bestand met de casestudies vormt de bijlage 2 van dit verslag.

Database 'B' (bijlage 3)

Het bestek van de studie voorzag in de uitbreiding van het spectrum naar niet alleen de bezittingen van de inrichtende macht van de scholen, maar ook van andere overheidsinstanties die mogelijk grond bezitten. De onderzoeksmethode bij de inrichtende machten had immers een belangrijke beperking: het onderzoeksveld werd gelimiteerd tot de sites die reeds geïdentificeerd waren door de inrichtende machten. Het was echter goed denkbaar dat er andere potentiële sites bestonden die niet geïdentificeerd waren door de inrichtende machten.

Daarom werd als aanvulling op database 'A' een tweede database 'B' opgebouwd, die de derde bijlage vormt bij dit verslag.

De termijn en het budget van de studie lieten niet toe een diepgaand onderzoek te verrichten op dit terrein. Er werd daarom beslist om een eerste opsporing te doen aan de hand van de kadastrergegevens: alle onroerende goederen die als 'bouwterreinen' zijn opgenomen in het kadaster (via de geodatabase CADMAP¹⁰), eigendom van de openbare sector en met een oppervlakte van groter dan 450 m² werden geselecteerd¹¹.

Dit corpus werd vervolgens onderworpen aan twee verificaties¹²:

¹⁰ CADMAP (*Computer-aided drafting, mapping and photogrammetry*) is het automatiserings- of digitaliseringsproject van het kadastraal percelenplan. "Het kadastrale parcellaire plan werd in hoofdzakelijk met een fiscaal doel uitgewerkt; hij maakt het mogelijk om de percelen van de gebouwde en niet bebouwde terreinen te localiseren en om de oppervlakte ervan met een voldoende graad van benadering grafisch te berekenen om het onderdeel van het kadastrale inkomen van het betreffende terrein op te stellen. Het is dus belangrijk dat het plan voortdurend geactualiseerd wordt". Michel Dechef, auditeur-generaal bij de Administratie van het Kadaster, de Registratie en de domeinen.

¹¹ Met een oppervlakte van 450 m², zie Bijlage 4 Aanvullende nota's, Nota 1 Methodologische nota voor het definiëren van het criterium van de minimumomvang.

¹² Voor meer details, zie. Bijlage 4 'Aanvullende nota's, Nota 4 'Methode van aanpak en toepassing van filters om dubbel gebruik te voorkomen bij de selectie van openbare bouwgronden met het oog op het realiseren van onderwijsvoorzieningen'.

- Een eerste selectie op basis van een geodatabase voor de uitsluiting van:
 - te smalle percelen of percelen in een onbruikbare vorm
 - percelen met meer dan 20% bebouwing
 - sites die niet geschikt zijn voor een schoolproject (rand van een spoorweg, ontoegankelijk, gesloten stratenblok ...)
 - sites die niet geschikt zijn voor een schoolproject als gevolg van de bestemming in het GBP (alle groene gebieden en stedelijke industriegebieden)
- Een filtering door het ATO op basis van zijn kennis van het Brussels grondgebied van de niet geschikte sites:
 - sites die reeds betrokken zijn bij andere projecten;
 - sites die zijn heringericht als groengebied of recreatiegebied;
 - binnenpleinen van klassieke stratenblokken waar geen verdichting mogelijk is;
 - randen van grote openbare voorzieningen (tramdepots van de MIVB);
 - randen van modernistische gebouwen die niet verdicht kunnen worden;
 - duidelijke fouten in de kadastrergegevens.

Na deze selectie bestaat database 'B' uit 135 percelen met een totale oppervlakte van 44,2 hectare en toebehorend aan 33 verschillende eigenaars¹³. Een lijst van de geïnventariseerde percelen in deze database is toegevoegd aan dit verslag als bijlage 3. Alleen de identificatiegegevens van de terreinen worden gegeven:

- Kadasternummer
- Aard van het perceel
- Oppervlakte van het perceel
- Eigenaar
- Gemeente en wijk
- Theoretische schatting van het potentieel gebruik in aantal schoolplaatsen van het terrein

Een nieuw onderzoek bij de betrokken eigenaars om ze nauwkeuriger te identificeren en de kadastrale soms onjuiste informatie te controleren zal niettemin noodzakelijk zijn.

De beperkingen van het kadaster

Het is belangrijk te wijzen op **de beperkingen van deze studie**. Naast de bekende beperkingen zoals de moeilijke toegang tot informatie en het gebruik van de geodatabases, wordt de reikwijdte beperkt door volgende factoren:

- Het studieterrein: Het bestek beperkte duidelijk het studieterrein tot de projecten van het officieel onderwijsnet. Ondanks enkele verkennende peilingen biedt de studie dus geen zicht op de uitbreidingsprojecten van het vrije net (dat momenteel ongeveer 60% van het aanbod binnen het BHG vertegenwoordigt).¹⁴

¹³ Opmerking: bepaalde sites van de GOMB werden wel geïnventariseerd. Vandaag zijn deze sites per definitie bestemd voor projecten die tot de opdrachten van de GOMB behoren. Het programmeren van scholen op deze sites is vanzelfsprekend een politieke beslissing waarop wij niet vooruit kunnen lopen.

¹⁴ Met uitzondering van een aantal vrije Nederlandstalige scholen, die het onderwerp vormden voor een subsidiebeslissing van de Vlaamse Gemeenschap in het kader van de Task Force in 2011. Met het oog op de samenhang met de specifieke overheidsactie die sinds 2010

- De methode: De basis van het 'uitbreidingspotentieel van het aanbod aan schoolvoorzieningen opgenomen in het kadaster' werd ontwikkeld door het onderzoeken van een reeks databases (met de bijhorende beperkingen) en vooral door een enquête bij de eigenaars en de inrichtende macht van het scholenaanbod. Deze benadering liet toe de potentiële gronden en gebouwen te identificeren waarop geïnvesteerd werd door de actoren uit de sector, hetgeen belangrijk is, maar dekt slechts een deel van het bestaande vastgoedpotentieel.
- Andere locaties, zoals bouwgronden in bezit van de overheid, werden onderzocht. Maar het onderzoekskader bood geen ruimte voor een meer verfijnde benadering in termen van de mogelijke projecten op deze terreinen. De 135 percelen of perceelgroepen waarvan sprake vertegenwoordigen 33 openbare eigenaars die verschillen van de eigenaars uit de eerste fase van de studie (waarin de gesprekken gevoerd werden). Om dit potentieel meer in detail te kunnen evalueren, is een onderzoek bij deze 33 eigenaars noodzakelijk.
- Voorts werden andere delen van het terrein nog niet onderzocht: zoals de gebouwen die in het bezit zijn van de overheid, maar niet als bouwgrond of voorziening zijn opgenomen in de gegevens van het kadaster, maar die eventueel wel de volledige of gedeeltelijke conversie tot bijkomende scholen zouden toelaten; of de terreinen die in het GBP zijn bestemd voor economische activiteiten, maar waar wellicht een bepaalde mix mogelijk is.

Inleiding van het syntheseverslag

Samengevat bestaat het kadaster van het uitbreidingspotentieel van het scholenaanbod in het BHG momenteel uit drie informatiedelen:

- **database 'A'** bestaande uit 138 sites die werden aangeduid door de inrichtende machten of die gelegen zijn in de strategische gebieden/grote herinrichtingsprojecten;
- bestand van **47 casestudies**;
- **database 'B'** van 135 openbare terreinen die zijn aangeduid als bouwgrond.

Voor een vlottere leesbaarheid zijn deze drie informatiedelen toegevoegd aan dit syntheseverslag.

Dit **syntheseverslag** is in de eerste plaats bedoeld als een schets van de problematiek van wat wij, bij gebrek aan beter, de scholenstedenbouwkunde genoemd hebben, op basis van inlichtingen en analyses die de realisatie van de studie ondersteunen. Het verslag tracht een bijdrage te leveren aan de publieke gedachte- en besluitvorming over drie aspecten:

- het **strategische aspect** gaat in op de plaats van nieuwe projecten en de integratie van schoolgebouwen in een stedelijke context, waarbij rekening wordt gehouden met de uitdagingen van het nieuwe GPDO;
- het **operationele aspect** geeft een transversale analyse van de voorwaarden die verbonden zijn aan verschillende soorten schoolprogramma's en de mogelijke verdichting van de schoolvoorzieningen;
- het **methodologische aspect** evalueert het gevolg dat aan deze studie gegeven moet worden, in termen van opvolging en innovatief onderzoek.

gevoerd wordt om de demografische uitdaging in Brussel het hoofd te bieden, werden zij in de database geïntegreerd, hoewel ze verbonden zijn met het vrije net.

Op het gebied van dit laatste aspect bleek uit het onderzoek bij de verschillende betrokken openbare actoren het volgende:

- Het schoolaanbod biedt talloze mogelijkheden voor uitbreiding en de plaats van de scholen biedt ruimte voor de realisatie van verschillende keuzescenario's voor de projecten die prioriteit verdienen;
- De beschikbare grond vraagt om de ontwikkeling van programma's die de bouw van nieuwe scholen combineert met de bouw van nieuwe woningen;
- Er is behoefte aan meer transparantie en coördinatie van informatie;
- Er is nood aan een projectcultuur die is gebaseerd op collectieve inlichtingen over het schoolvraagstuk en op de integratie van schoolgebouwen in de stad.
- Om het hoofd te kunnen bieden aan deze problematiek, is het noodzakelijk om te innoveren in stedenbouw, architectuur en de institutionele, juridische en financiële opzet van projecten.

Deze bevindingen motiveren de aanbeveling aan het eind van het verslag om een permanente structuur te ontwikkelen voor de observatie en monitoring van de scholenstedenbouw.

A.

**Evaluatie van het uitbreidingspotentieel
van het aanbod schoolvoorzieningen**

1. Hoe voldoet het uitbreidingspotentieel van het aanbod aan de kwantitatieve eis?

De studie die het ATO uitvoerde naar de afstemming van het scholenaanbod in 2010 en in 2020 (op schaal van de wijken) en de studie van het BISA¹⁵ (op gemeentelijke schaal) tonen aan dat er nood is aan de volgende plaatsen om aan de behoeften op het eind van dit decennium te voldoen:

- 9.500 bijkomende plaatsen in het kleuteronderwijs, oftewel 475 klassen van 20 leerlingen;
- 20.000 bijkomende plaatsen in het lager onderwijs, oftewel 870 klassen van 23 leerlingen;
- 12.500 bijkomende plaatsen in het secundair onderwijs, oftewel 500 klassen van 25 leerlingen

Het gaat dus in totaal om 42.000 plaatsen of 1.485 klassen enkel en alleen al op het grondgebied van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

Als men 10 m² per plaats als norm stelt (zoals beide gemeenschappen voorstellen), en als men de theoretische veronderstelling neemt dat de nieuwe scholen zonder verdiepingen zullen gebouwd worden, zou men om aan deze behoeften te antwoorden 24,5 ha beschikbaar moeten stellen.

Uit strikt kwantitatief oogpunt zou de mobilisatie van de 138 terreinen of gebouwen, die in de database 'A' van het kadaster werden opgenomen, theoretisch kunnen voldoen aan deze uitdaging, zelfs wanneer, zoals wij eerder hebben vermeld, een deel van deze sites (40) reeds deel uitmaken van projecten opgestart in 2011, en dat een groot deel van de andere sites (54 op 98) reeds deel uitmaken van de 251,5 ha die reeds bestemd waren voor basis- en secundaire scholen, die erkend of gesubsidieerd worden door de Vlaamse Gemeenschap of de Waals-Brusselse Federatie. Voor de terreinen of gebouwen van dit eerste deel zijn de uitbreidingsmogelijkheden weliswaar beperkt maar zij zijn desondanks niet onbelangrijk, zoals de fiches in bijlage 3 van het verslag aantonen.

Naast dit eerste deel is er een uitbreidingspotentieel van terreinen die momenteel geen schoolfunctie hebben, bestaande uit niet-bebouwde terreinen (13 terreinen voor 17 ha), gedeeltelijk of volledig bebouwde sites (30 sites, voor 10,2 ha), gebouwen voorlopig in tijdelijk gebruik door scholen (3 terreinen voor 2,5 ha) of terreinen aangeduid als gewestelijke strategische zone (11 sites, voor 47 ha).

Zelfs rekening houdend met de beperkingen van het onderzoek, meer bepaald het feit dat het kadaster enkel het potentieel dekt binnen het officiële onderwijs, kan worden geconcludeerd dat het Brussels grondgebied terreinen en vastgoed heeft die theoretisch gebruikt kunnen worden voor het uitbreidingsaanbod inzake schoolvoorzieningen. Maar dat de reserves aan gronden en vastgoed potentieel bestaan, betekent echter niet dat zij werkelijk beschikbaar zijn. Bovendien is, uit stedelijk oogpunt, een zuiver kwantitatieve benadering weinig relevant: naast de kwantitatieve groei van het schoolaanbod, moet de keuze van de sites zich vooral richten binnen een globale strategie van het inrichten van de stedelijke ruimte.

¹⁵ Weerslag van de demografische ontwikkeling op de schoolbevolking in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, BISA, Juni 2010

2. Hoe verdeelt het uitbreidingspotentieel van het schoolaanbod zich over de Brusselse ruimte?

2.1. Ruimteverdeling van de bestaande schoolvoorzieningen (kaart 1)

De functie 'onderwijs' neemt in Brussel ongeveer 476 ha in beslag, dat wil zeggen ruwweg 5% van het bebouwde weefsel¹⁶. Van dit globale cijfer zijn 160 ha bestemd voor de universitaire voorzieningen (inclusief universitaire ziekenhuizen); 28,5 ha zijn bestemd voor hogescholen (behalve de hogescholen die reeds op universitair niveau verrekend zijn); 36 ha aan internationale scholen (behalve de nieuwe school die in Laken wordt gebouwd), terwijl 251,5 ha zijn bestemd voor basis- en secundaire scholen, die erkend of gesubsidieerd worden door een van de twee grote gemeenschappen van het land.

De bestemming 'onderzoek en opvoeding' vertegenwoordigt slechts 5% van de verstedelijkte oppervlakte van het Brusselse territorium, maar trekt toch een grote groep (leerlingen, studenten, kaderpersoneel) aan en genereert drukte in de stad door het gebruik van openbare ruimte, vervoersnetwerken en andere openbare voorzieningen en het wegennet. In het schooljaar 2007-2008 gingen 223.969 leerlingen naar een kleuter-, lagere of secundaire school in het BHG. Aan dit cijfer moet men nog de studenten van hogescholen, universiteiten, internationale scholen en het onderwijzend, administratief en ander personeel toevoegen.

Vanuit strikt topologisch standpunt (zonder rekening te houden met de sociaal-economische differentiatie van de wijken, noch de specialiteit van de scholen, noch hun omvang, noch het net waartoe ze behoren), vormen de lagere scholen een dicht en strak weefsel, dat zich in de Brusselse ruimte op betrekkelijk isotrope wijze verdeelt (zie kaart 1). In talrijke delen van de stad kan elke inwoner een basisschool op minder dan 400 meter van zijn woonplaats vinden. Natuurlijk weet men dat deze theoretische isotropie van het aanbod van basisonderwijs in de praktijk minder is, doordat het onderwijs is georganiseerd in gescheiden netten. Voorts moet men de theoretische isotropie van het weefsel toetsen aan de dichtheid van de verschillende wijken: dat er veel scholen in een wijk zijn, betekent niet noodzakelijkerwijs dat het aanbod kwantitatief aan de eis voldoet.

Ondanks deze twee opmerkingen, is het belangrijk om de isotropie te onderkennen in het netwerk van basisscholen. Men ziet met name dat de gemiddelde afstand tussen de punten 630 m is, hetgeen over het geheel genomen verenigbaar is met het concept van een autoloze stad, waarin men zich hoofdzakelijk te voet, per fiets of met het openbaar vervoer beweegt.

¹⁶ Het cijfer van 5% wordt berekend vanuit gegevens van URBAN ATLAS die door EEA werden geproduceerd in 2006, uitgaande van het weefsel bestemd voor industrie en handel en militaire installaties en de installaties van collectief belang (totaal 9.827 ha). De andere cijfers van deze paragraaf over de bodembezetting door de schoolfunctie zijn verkregen door de kruising van drie bronnen; de gegevens van de Kadaster, de studie over de installaties door BRAT voor rekening van ATO en SITEX.

Kaart 1

Stedelijk weefsel van basisscholen (497 sites, vrij + officieel)

Legende

- Basisscholen (Gemiddelde afstand tussen de vestigingen: 630 m (min. 2 m - max. 6176 m))
- Spoorweg
- Kanaal
- Groengebied

0 0,5 1 2 Km

Réalisation: URBA11 - UCL
Version 08/09/2011

URBA11

**ADT
ATO.**

2.2. Ruimteverdeling van het uitbreidingspotentieel van het schoolaanbod (kaarten 2 en 3)

Kaart 2 toont hoe het uitbreidingspotentieel van het door de studie geïdentificeerde aanbod in dit netwerk past.

We zien dat de 139 potentiële terreinen die de schoolactoren (database 'A') identificeerden het netwerk dichter maken, maar zich nauwelijks over de witte zones van de kaart uitstrekken.

Het omgekeerde geldt wanneer men de verdeling in de ruimte van de potentiële openbare bouwterreinen analyseert (database 'B'). In dit geval bevindt het grootste potentieel zich immers in de tweede kroon bevindt. De beschikbaarheid van openbare bouwterreinen uit database 'B' biedt dus een antwoord op een uitbreidingsstrategie van het scholennetwerk in de witte zones van de kaart.

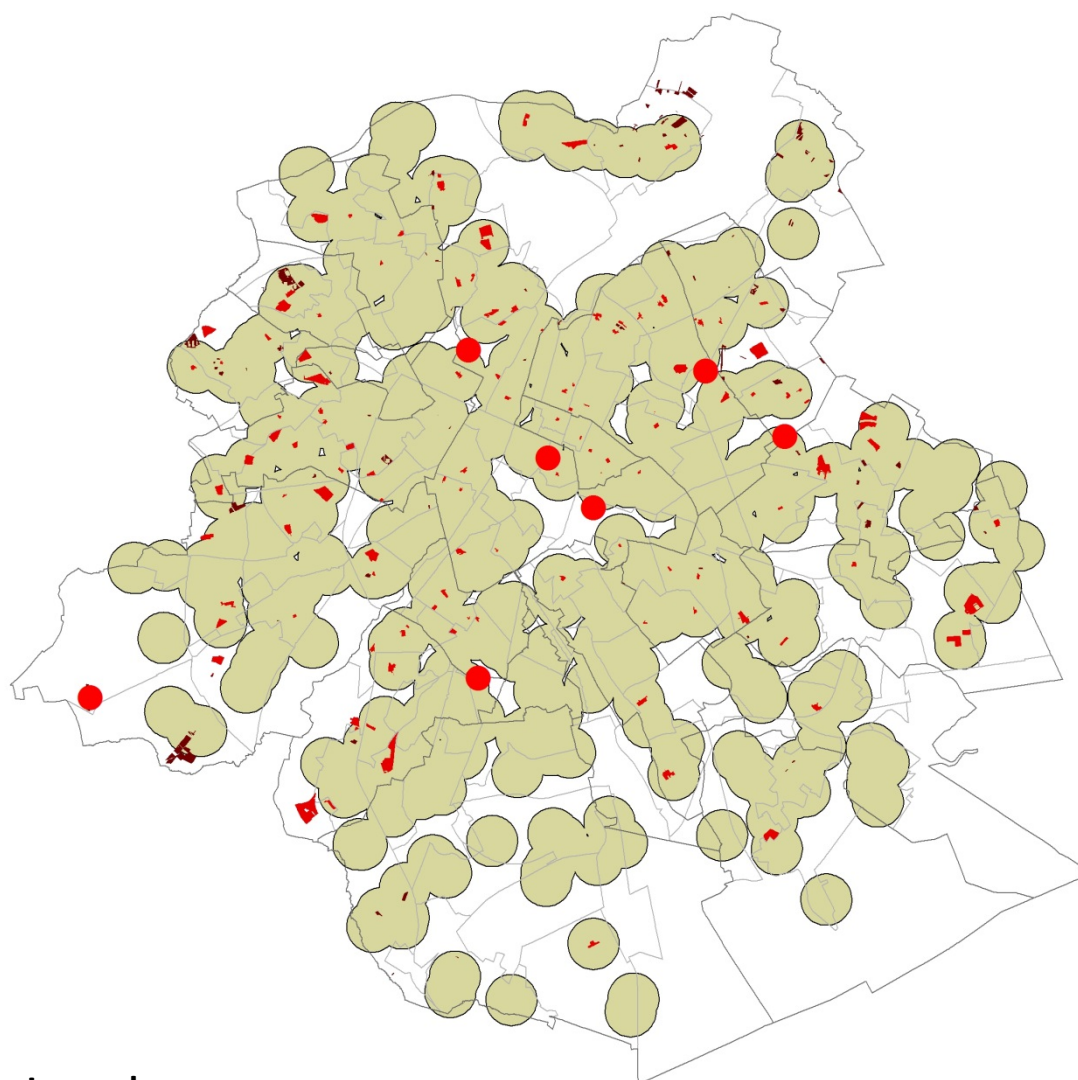
Wij hebben een derde kaart opgesteld die toont hoe het potentieel van beide databases zich inbedt in de structuren van de stad, met name het hoofdwegennetwerk en het netwerk van de groene en blauwe ruimtes. Deze kaart maakt het mogelijk om de lokalisatie van de nieuwe scholen te bekijken vanuit een urbanistisch standpunt en op basis van morfologische criteria zoals: de plaats van de stedelijke centra in de buurt, de aansluiting op de netwerken die de stad structureren of de nabijheid van de verschillende stedelijke niveaus en de infrastructuur en de voorzieningen die daartoe behoren.

De kaart vestigt de aandacht met name op het feit dat talrijke als potentieel geïdentificeerde terreinen zich vlakbij groengebieden bevinden, hetgeen a priori een bijkomende urbanistische en educatieve troef vertegenwoordigt. De kaart toont echter ook aan dat verschillende terreinen uit database 'B' zich in bepaalde delen van de stad bevinden die slecht bereikbaar zijn met het openbaar vervoer.

De beschouwingen die we bij deze twee kaarten in het algemeen kunnen maken, bevestigen het idee dat een overheidsbeleid gericht op de verdichting van de schoolinfrastructuur zich niet kan beperken tot een sectorale aanpak, maar zich moet integreren in een globaal beleid voor een kwaliteitsvolle verdichting van de stad.

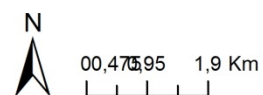
Kaart 2

Potentiële sites in het weefsel van de bestaande basisscholen

Legende

- Sites voor nieuwe scholen uit database 'A'
- Openbare bouwterreinen uit database 'B'
- Straal (400 m) rond bestaande vestigingen
- Wijkgrenzen volgens de Wijkmonitoring
- Gemeentegrenzen

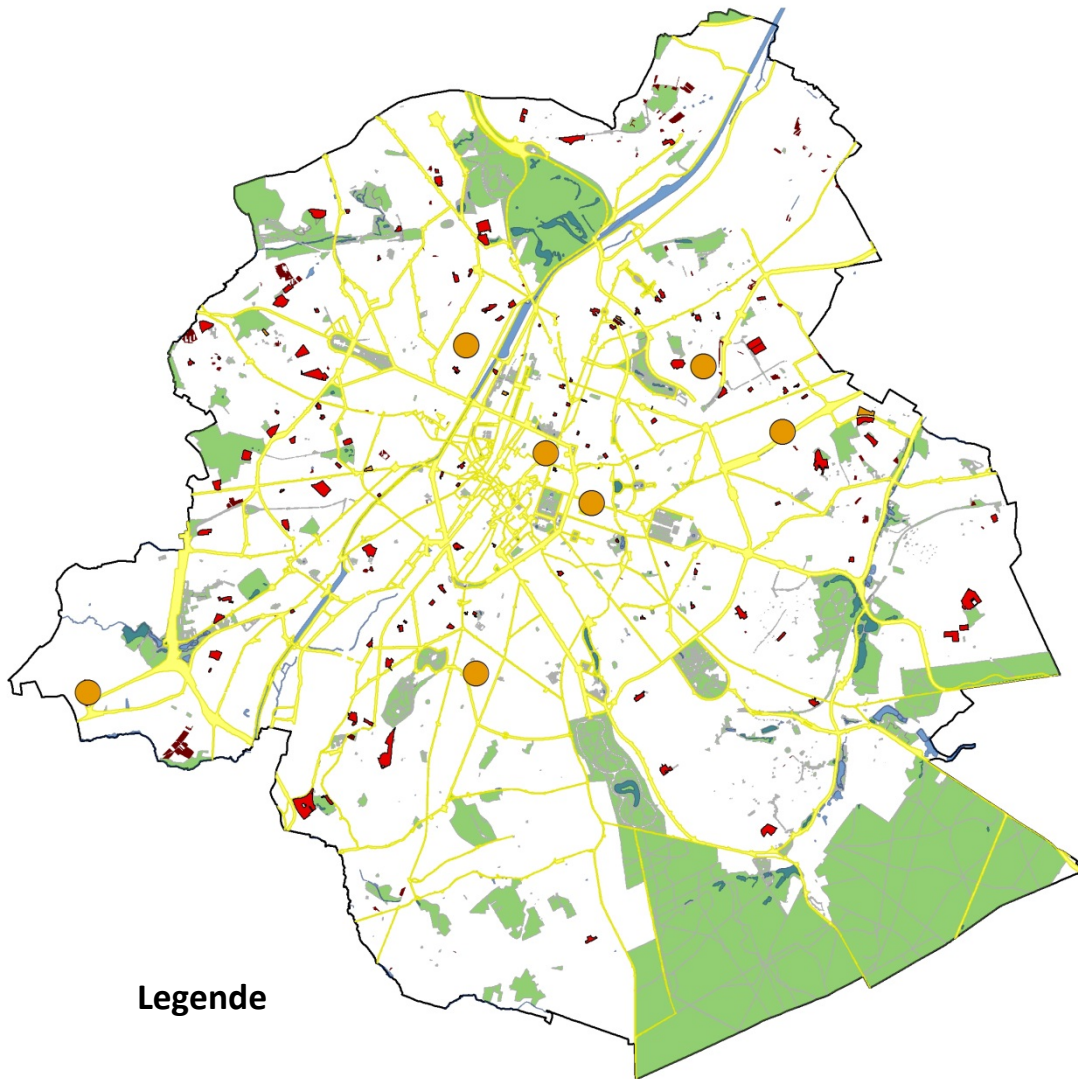

Réalisation: URBA11 - UCL
Version 08/09/2011

URBA11

**ADT
ATO**

Aansluiting van de potentiële schoolsites en de terreinen op de structuren van het gewestelijk grondgebied

Legende

- Openbare bouwterreinen (database 'B')
- Sites op terreinen bestemd als schoolfunctie (database 'A')
- Sites op terreinen niet bestemd als schoolfunctie (database 'A')
- Kanaal
- Groengebieden
- Structurele ruimte in het GBP

ADT
ATO.

URBA11

0 1 2 4 km

Réalisation : URBA 11 - UCL
Sources : Diverses
Réalisé avec Brussels UrbIS® - Distribution & Copyright CIRB
Version 15/09/2011

2.3. Sites voor de ontwikkeling van nieuwe secundaire scholen

Met betrekking tot secundaire scholen bepaalt de reglementering van de twee gemeenschappen dat er 10 m² vloeroppervlakte per leerling nodig is, met als aanbeveling een capaciteit van 600 tot 1000 plaatsen. De bouw van een nieuwe school vereist dus een terrein van minimaal 0,6 ha vrije grond.

Er zijn 46 sites in database 'A' die voldoen aan dit criterium (zie onderstaande tabel 2), naast uiteraard de strategische gebieden met grote vrije terreinen, zoals Josaphat en Thurn & Taxis. In totaal cumuleren deze 46 sites een globale vrije vloeroppervlakte van 82 ha. Ze worden hoofdzakelijk gevonden in de tweede kroon, zelden in de eerste kroon, waar de belangrijkste reserves gelegen zijn in de strategische gebieden.

We merken ook op dat veel van deze terreinen te groot zijn voor slechts één school. Op de meeste van deze terreinen is het mogelijk een gemengd project te ontwikkelen, met een of meer schoolprogramma's, maar ook met huisvesting, andere sociaal-educatieve, sportieve en culturele voorzieningen of groenvoorziening.

Tabel 2

Identificatie van sites met meer dan 0,6 ha vrije ruimte

Project	Naam site en/of project	Vrije ruimte op terrein (m ²)	Vloeropp. (m ²)	Terrein opp (m ²)	SITE ID
1	Nouvelle école - Willemijns - Anderlecht	14.561	-	14.561	77
2	Nieuwe basisschool - Nellie Melbalaan - Anderlecht	8.776	1.837	10.613	217
3 b	Ecole "Les Petits Goujons" - site provisoire - Anderlecht	16.945	7.828	24.773	190
5	Extension de l'école primaire n°17 - Anderlecht	8.971	3.573	12.544	73
6	Extension de l'école primaire n°18 'Les étangs' - Anderlecht	9.338	3.411	12.749	74
7 a	Nouvelle école 'Les Trèfles' - Anderlecht	18.539	-	18.539	76
8	Terrain SPABS de l'Institut Maurice Carême - Anderlecht	35.259	2.307	37.566	78
15	Ecole Monnet - Berchem-Ste-Agathe	19.530	3.627	23.157	81
17 a	Athénée des Pagodes - Laeken	16.457	11.479	27.936	96
17 b	Campus Mutsaard. Gemeentelijke Kleuterschool -Koningin Astrid - Laeken	7.295	4.128	11.423	173
24	Sint -Pieterscollege basisschool / Spes Basisschool - Laeken	7.996	4.216	12.212	216
25	Nouvelle école communale fondamentale - Clos des Perruches - Laeken	31.661	-	31.661	92
34 b	Rénovation de l'école primaire et de l'Athénée Emile Bockstael - Laeken	6.440	7.865	14.305	174
35	GO! Basisschool 't Plantzoentje, rue Karel Bogaerd - Laeken	12.478	7.296	19.774	226
36	Extension de l'école primaire communale de Heembeek - Neder-Over-Heembeek	7.444	3.841	11.285	97
45	Athénée royal d'Evere	20.884	2.200	23.084	222
50	Campus Victor Horta - Evere	17.574	3.467	21.041	103
53	Terrain - avenue Guillaume Van Haelen 52-54 - Forest	6.725	5.002	11.727	107
54	Terrain - chaussée de Neerstalle - Forest	7.352	-	7.352	109
55	Terrain - Boulevard de la Deuxième Armée Britannique - Forest	82.102	-	82.102	110
56	Ecole Communale Arc-en-Ciel - Forest	52.392	7.812	60.204	182
60	Terrain privé rue Saint-Denis - Forest	7.396	8.003	15.399	184
61	Terrain SPABS de l'internat autonome de Forest	6.294	287	6.581	112
62 b	Ecole maternelle communale "Les Bruyères" - Ganshoren	8.669	695	9.364	158
63	Terrain CF de l'école fondamentale annexe - Ganshoren	25.051	3.019	28.070	113
64	Ecole du bois de la Cambre - Ixelles	11.123	5.143	16.266	115
70	GO! Basisschool UNESCO - Koekelberg	16.424	4.125	20.549	206
71	Terrain communal Boulevard Mettwie et Stade Pévenage - Molenbeek-Saint-Jean	36.766	-	36.766	129
72	Ecole fondamentale n°9 'Augusta Marcoux' - Molenbeek-Saint-Jean	6.011	3.712	9.723	119
74	Ecole fondamentale n°11 "Aux Sources du Gai Savoir" - Molenbeek	11.310	3.599	14.909	120
75 a	Nouvelle école communale NL, rue de la Semence/Zaadstraat - Molenbeek-Saint-Jean	18.706	-	18.706	208
78	Terrain près de la Gare de l'Ouest - Molenbeek-Saint-Jean	6.310	-	6.310	128
79	Koninklijk Atheneum Toverfluit - Rue de la Flûte Enchantée - Molenbeek-Saint-Jean	13.315	4.920	18.235	126
81 b	Ecole fondamentale communale n°16 - "L'Ecole du Petit Bois" - Molenbeek-Saint-Jean	13.567	4.821	18.388	124
90	GO! Basisschool Hendrik Conscience - Schaerbeek	19.657	2.837	22.494	168
95	Ecole communale fondamentale n°16 - Schaerbeek	8.390	2.752	11.142	198
97	Site de l'ancienne déchetterie, avenue Voltaire/rue Waelhem - Schaerbeek	8.855	-	8.855	205
104	Ecole secondaire de la Brise - Watermael-Boitsfort	21.794	4.386	26.180	225
106	Bureaux de l'IBGE, Gulledele 98 - 100 - Woluwe-Saint-Lambert	10.233	3.734	13.967	192
107	Bureaux AXA / Ernst&Young, Avenue Marcel Thiry - Woluwe-Saint-Lambert	13.009	10.712	23.721	193
109	Bureaux Marcel Thiry 75-83 / Av. de Calabre - Woluwe-Saint-Lambert	12.310	9.518	21.828	195
110	Bureaux "Les Pléiades" - Woluwe-Saint-Lambert	10.454	11.261	21.715	196
111	Gemeentelijke basisschool Prinses Paola - Woluwe-Saint-Lambert	42.115	-	42.115	161
112	Ecoles communales Parc Schuman et La Charmille - Woluwe-Saint-Lambert	10.462	4.691	15.153	160
114	Centre scolaire Eddy Merckx - ITSSEP - Site centre sportif (SportCity) - Woluwe-St-Pierre	53.471	2.890	56.361	149
118 b	Site Joli-Bois - Woluwe-Saint-Pierre	22.359	2.810	25.169	147
	TOTAUX	822.770	173.804	996.574	

3. Hoe situeert het uitbreidingspotentieel van het aanbod zich ten opzichte van de evolutie in de keuze van de onderwijsplaats door de ouders?

De analyse van de gegevens over de herkomst van leerlingen¹⁷ levert grote verschillen op in de keuze van de onderwijsplaats van kinderen door gezinnen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Het eerste criterium is de nabijheid van de woonplaats, het buurtonderwijs.

Zoals blijkt uit een studie door BRAT en het ATO over de jaren 2009-2010, wordt dit criterium minder belangrijk naarmate het kind doorstroomt van het lager naar het middelbaar onderwijs:

- 72 % van de kinderen uit het kleuteronderwijs gaat naar een school in de wijk waar ze zijn gedomicilieerd of in nabijgelegen wijk;
- 66 % van de kinderen uit het lager onderwijs gaat naar een school in de wijk waar ze zijn gedomicilieerd of in nabijgelegen wijk;
- 35 % van de kinderen uit het secundair onderwijs gaat naar een school in de gemeente waar ze zijn gedomicilieerd.

Dit toont aan dat ouders niet eenduidig voorrang geven aan het criterium van nabijheid tussen school en woonplaats. Ook andere criteria komen naar voren, zoals het type of de kwaliteit van het aangeboden onderwijs, het leerlingenpubliek of de kwaliteit van de stedelijke omgeving of de nabijheid van de werkplek van een ouder. Zij zetten huishoudens ertoe aan om te kiezen voor scholen op plaatsen in de stad die niet beantwoorden aan het streven naar nabijheid, noch aan het deel uitmaken van de wijk. Dit noemen we het 'grootstedelijke onderwijs'.

We merken op dat aantal plaatsen van het uitbreidingspotentieel en de lokalisatie daarvan de overheid in theorie de mogelijkheid biedt om deze twee modellen – buurtonderwijs en grootstedelijk onderwijs – op te nemen in een geïntegreerd beleid.

¹⁷ Gegevens verkregen van ETNIC en van de Vlaamse Gemeenschap (2009-2010).

Tabel 3.

**Woonplaats van kinderen op een Brusselse school,
beheerd of gesubsidieerd door de Waals-Brusselse Federatie
(Bron: Etnic, 2011)**

Enseignement Communauté Française en Région de Bruxelles-Capitale année de référence 2009-2010								
Niveau	(1) même secteur	(2) même quartier	(3) même commune	(4) Région Bruxelles-Capitale	(5) Région wallonne	(6) Région flamande	(7) Hors_BE	Total
Total Maternel Ordinaire	5.953	8.713	13.064	10.501	656	3.102	5	41.994
Total Maternel Spécialisé	1	4	35	300	27	32		399
Total Primaire Ordinaire	7.551	11.806	19.721	18.686	1.330	7.239	2	66.335
Total Primaire Spécialisé	85	194	994	2.302	175	391		4.141
Total Secondaire Ordinaire de Plein Exercice	2.022	4.465	16.274	35.903	2.124	10.982	41	71.811
Total Secondaire Spécialisé	20	46	173	1.833	202	251		2.525
Total Secondaire en Alternance (CEFA)	4	18	150	861	44	136		1.213
Total	15.636	25.246	50.411	70.386	4.558	22.133	48	188.418
(1) même secteur	population scolarisée dans le même secteur que celui de domicile							
(2) même quartier	population scolarisée dans le même quartier que celui de domicile							
(3) même commune	population scolarisée dans la même commune que celle de domicile							
(4) Région de Bruxelles-Capitale	population scolarisée, domiciliée dans une autre commune de la RBC							
(5) Région wallonne	population scolarisée, domiciliée en RW							
(6) Région flamande	population scolarisée, domiciliée en RF							
(7) Hors Belgique	population scolarisée, domiciliée Hors Belgique							

4. Capaciteit van antwoord op de ‘politieke’ vraag naar buurtonderwijs

In tegenstelling tot de praktijk bij het kiezen van de onderwijsplaats door de ouders, geeft het officiële discours uiting aan een politieke vraag die zich meer exclusief uitspreekt voor de veronderstelling dat het kind zo dicht mogelijk bij de woonplaats naar school gaat. Deze politieke voorkeur voor buurtonderwijs wordt versterkt door het feit dat de armoede in Brussel in de eerste plaats is gelokaliseerd in de dichtbevolkte pericentrale gebieden. De keuze van de overheid is gebaseerd op de volgende twee uitgangspunten:

- Prioritaire lokalisatie van scholen in wijken waar de bevolking van schoolgaande leeftijd het grootst is (en waar in Brussel ook de armoede het hoogst is).
- Mobilisatie van ‘schoolvoorzieningen’ om de bestaande centrumfuncties van de wijk te versterken.

Deze strategie is de meest voorkomende en waarschijnlijk ook het meest geschikt voor de locatie van basisscholen, aangezien leerlingen op deze manier in theorie te voet naar school kunnen gaan.

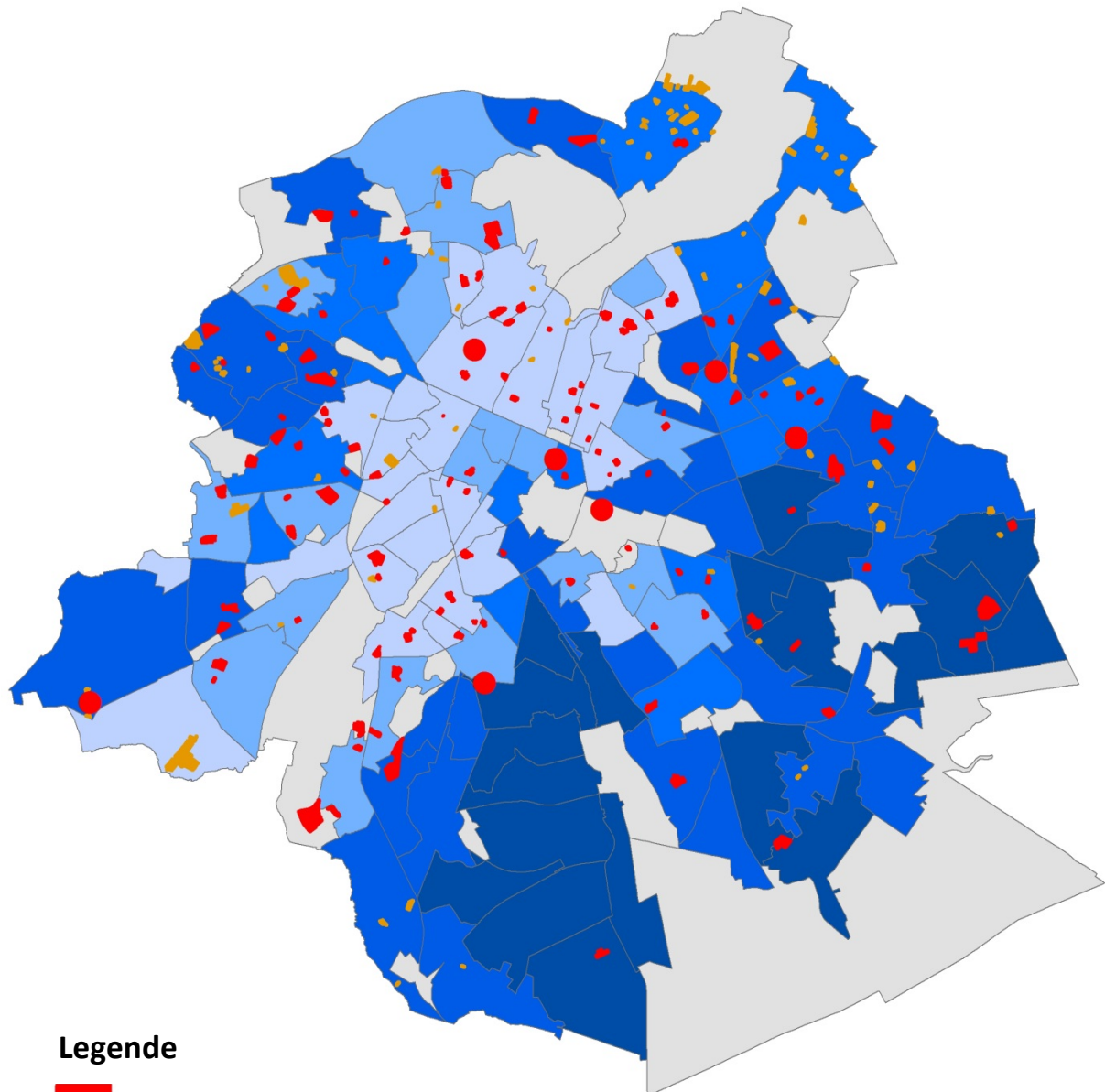
Niettemin kan deze strategie op langere termijn effecten veroorzaken die niet noodzakelijkerwijs positief zijn, met name een te grote stedelijke verdichting in wijken die nu al beschouwd kunnen worden als overbevolkt. Ook de sociale segregatie via de school kan worden versterkt, omdat deze strategie geen ontmoeting tussen mensen van binnen en buiten de wijk aanmoedigt.

Kaart 4 laat zien hoe de geïnventariseerde potentiële sites passen in de economische geografie van de Brusselse wijken, afgebakend op basis van het criterium van het gemiddeld belastbaar inkomen in 2008¹⁸. We zien dat 71 van de 138 sites, of iets meer dan de helft, in de zogenaamde prioritaire gebieden liggen (dat wil zeggen woonwijken waar het gemiddeld belastbaar inkomen lager is dan 23.000 euro per jaar, aanslagjaar 2008), wat min of meer overeenkomt met de verhouding die we waarnemen in het gebruik van de stad, tussen het model van het buurtonderwijs en het model van het grootstedelijke onderwijs.

¹⁸ Volgens de wijkgeografie van de Wijkmonitoring van het ATO, die het Brussels Gewest verdeelt in 145 wijken, waarvan 118 woonwijken.

Kaart 4

Plaats van het uitbreidingspotentieel van het scholenaanbod in de socio-economische geografie van de wijken op basis van het gemiddeld belastbaar inkomen in 2008

Legende

- Kadaster van de sites (database 'A')
- Openbare bouwterreinen van 450 m² (database 'B')

Gemiddeld Inkomen 2008

- Niet beschikbaar
- < 20000
- 20000 - 23000
- 23000 - 25000
- 25000 - 30000
- 30000 - 60000

0 0,5 1 2 Km

Réalisation: URBA11 - UCL
Sources: diverses
Version 08/09/2011

ADT
ATO.

URBA11

5. Buurtscholen en/of grootstedelijke scholen?

De strategie van de buurtschool is niet de enige plausibele strategie voor de uitbreidingsplanning. Men kan net zo makkelijk een model van stedelijke scholing verdedigen gebaseerd op de veronderstelling dat het kind overal moet kunnen worden geschoold op het grondgebied van het gewest, en dat men de school moet gebruiken als een hefboom in de strijd tegen een isolement in de feitelijke en ruimtelijke armoedesituatie.

In dit tweede perspectief zou het bijvoorbeeld gerechtvaardigd zijn om eerst te trachten het aanbod uit te breiden op isotrope wijze in het hele gewestelijk grondgebied, wat neerkomt op het invullen van de witte zones op kaart 2 hierboven besproken.

In termen van het stedelijk beleid is de integratie van deze stedelijke logica niet vanzelfsprekend: ten eerste gaat die in tegen de heersende ideeën en ten tweede moet deze uitbreidingsstrategie van het schoolaanbod worden gecombineerd met een sterk mobiliteitsbeleid en moet het vastgoedbeleid voor de scholen worden opgenomen in een geïntegreerde stedelijke strategie.

Deze strategie van grootstedelijk onderwijs sluit echter redelijk goed aan op de behoeften van secundaire scholen, waarvan het publiek onafhankelijker is in termen van mobiliteit en die meestal nood hebben aan ruimte die incompatibel is met het aanbod van terreinen in verdichte wijken. Om die laatste reden zou deze aanpak wel eens de enige manier kunnen zijn om een belangrijke uitbreiding van het onderwijsaanbod op dit niveau door te voeren.

De strategie van grootstedelijk onderwijs die rekening houdt met een duurzame stedelijke ontwikkeling vraagt andere principes dan een strategie die gericht is op de gemeente of de buurt:

- Enerzijds het principe van het grootstedelijke netwerk, dat bijvoorbeeld impliceert dat gemeenten ermee instemmen om als partner bij te dragen aan de ontwikkeling van intergemeentelijke scholen, die fysiek buiten hun grondgebied liggen.
- Anderzijds het principe dat nieuwe scholen aansluiten op de belangrijkste ruimtelijke structuren (groen of wegen) en op het openbaar vervoer. Toegankelijkheid van de school via het openbaar vervoer is in deze tweede strategie een noodzakelijke vereiste, omdat men anders riskeert dat deze verdichting van het schoolnetwerk nieuwe verkeersopstoppen veroorzaakt. Men moet enerzijds werken aan de ruimtelijke uitbreiding van het openbaar vervoer en anderzijds aan de betaalbaarheid van de scholen die volgens deze strategie ontwikkeld worden voor alle categorieën van leerlingen, in het bijzonder leerlingen uit de achtergestelde wijken.

Het is niet de bedoeling om beide modellen (buurtonderwijs en grootstedelijk onderwijs) tegenover elkaar te zetten. Het is vooral belangrijk om te weten dat ze naast elkaar bestaan in de werkelijke praktijk van de stad, maar ook dat de geïdentificeerde potentiële bouwgronden en onroerend goederen in de twee databases van het kadaster de overheid de mogelijkheid geeft om beide te integreren in het beleid, rekening houdend met de sterktes, zwaktes, kansen en bedreigingen van elke strategie, hieronder samengevat in tabel 4:

Tabel 4

Vergelijkende analyse tussen de strategie van buurtonderwijs en de strategie van grootstedelijk onderwijs

	Strategie van buurtonderwijs	Strategie van grootstedelijk onderwijs
STERKTES	• Korte afstand tussen woonplaats en school	• Vrijer keuzeaanbod voor leerlingen van de plaats van scholing
ZWAKTES	• De buurtmobiliteit stemt niet noodzakelijkerwijs overeen met de socialisatiebehoeften van het kind	• Vereist de afstemming met het openbaarvervoerbeleid
KANSEN	• Laat gemakkelijker de toepassing toe van strategieën rond positieve discriminatie in achtergestelde wijken • Leert het kind de vervoersmiddelen actief te gebruiken • De productie van nieuwe gemeentelijke voorzieningen binnen de wijkcontracten kan een gelegenheid zijn om het educatieve project van buurtscholen te verrijken	• De ontwikkeling van nieuwe scholen kan een kans zijn om het aanbod aan openbaar vervoer te versterken
BEDREIGINGEN	• De verdichting van het schoolweefsel in een wijk kan leiden tot verzadiging van andere gemeentelijke voorzieningen	• Het gebrek aan coördinatie tussen het openbaarvervoerbeleid en de onderwijsstrategie loopt het risico dat een aantal scholen onbereikbaar worden voor bepaalde groepen leerlingen • Het gebrek aan coördinatie kan ook leiden tot een onderbezetting van nieuwe scholen die worden gebouwd op plaatsen waar ruimte is • De afwezigheid van coördinatie tussen het onderwijsbeleid en het openbaarvervoerbeleid loopt het risico een 'oververdichting' van scholen te veroorzaken in bepaalde populaire wijken en de sociale segregatie te versterken

6. Een intermediair scenario: prioriteit geven aan nieuwe scholen aan de grenzen van sociaal gedifferentieerde wijken

We kunnen ook een tussenliggende strategie aannemen en de vereisten van beide hierboven besproken modellen verenigen, door bijvoorbeeld prioriteit te geven aan potentiële gronden en onroerend goed gelegen aan de grenzen van sociaal gedifferentieerde woonwijken. Op de kaart met de socio-economische geografie van de woongebieden (kaart 4) ziet men dat 38 van de 138 sites zich bevinden binnen 300 meter van de grens van een woonwijk waarvan het gemiddeld inkomen per aangifte voor het jaar 2008 minstens twee niveaus verschilde met het gemiddelde inkomen van de wijk waarin de potentiële site zich bevindt. In de database vinden we dat 20 van deze 38 locaties al ingenomen zijn door openbare scholen en dat 7 van de 38 sites deel uitmaken van een prioritair beleid, zoals in het voorjaar van 2011 aangekondigd door de Waals-Brusselse Federatie of door de Vlaamse Gemeenschap.

Vanuit stedenbouwkundig perspectief is het op twee manieren gerechtvaardigd prioriteit te verlenen aan locaties die liggen op de grens van socio-economisch gedifferentieerde wijken:

- Ten eerste symbolisch, als een bevestiging van het zoeken naar diversiteit;
- Ten tweede operationeel, omdat de beschikbare terreinen en gebouwen aan de grenzen van wijken of gemeenten over het algemeen talrijker en groter zijn dan in de centra en omdat men daar gemakkelijker gemengde projecten kan ontwikkelen, bijvoorbeeld door het combineren van de bouw van een school en nieuwe woningen.

7. Verscheidenheid van de technische modaliteiten voor uitbreiding schoolaanbod

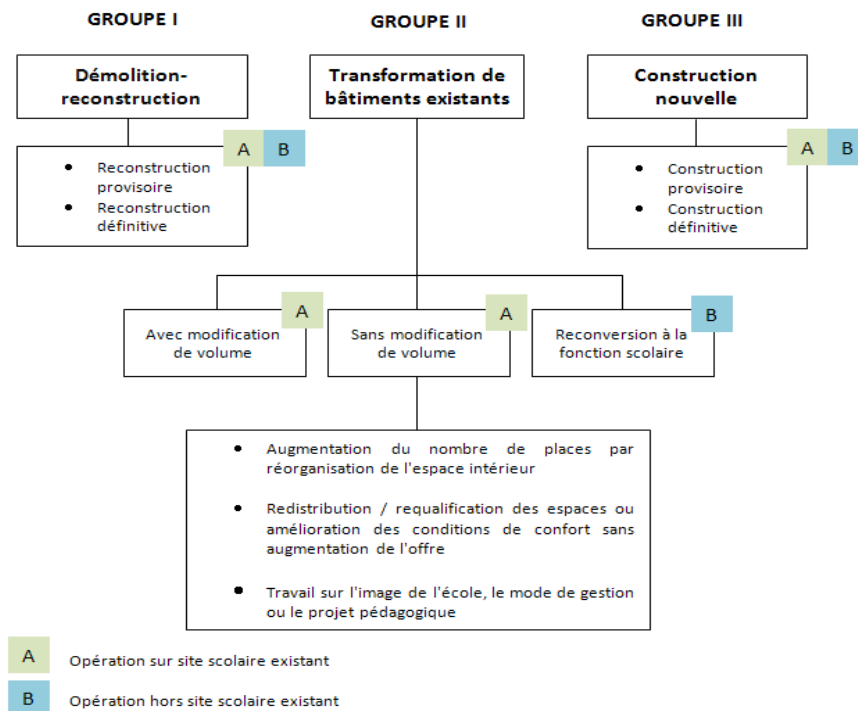
Het blijkt uit het onderzoek bij de betrokken partijen in het openbaar onderwijs, dat de ingrepen om het aanbod van onderwijsvoorzieningen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest uit te breiden veel complexer en gevarieerder zijn dan gedacht.

Het menu voor het invoeren van de acties in de ACCESS-database bestaat uit de volgende 4 keuzes:

- a. Afbraak en heropbouw of bouw op schoolsite/
- b. Transformatie van schoolgebouw/
- c. Reconversie van terrein of gebouw naar schoolfunctie/
- d. Niet gedefinieerd/

Deze mogelijkheden komen overeen met drie grote soorten ingrepen (Schema 1):

Schema 1
Diversiteit van de werkwijzen

voldoen aan specifieke eisen voor de functionele aanpassingen van de ruimtes naar de behoeftes van de schoolfunctie en voor het beantwoorden aan de technische normen van de gebouwen die op dit vlak vaak in gebreke zijn.

7.3. Nieuwbouw

Als men zowel de schoolsites als de niet-schoolsites in aanmerking neemt, dan vertegenwoordigt de nieuwbouw het merendeel (53%) van de acties opgenomen in de inventaris, gevolgd door de renovatie van bestaande gebouwen (31%) en de afbraak-heropbouw (16%).

Wanneer het gaat om de reconversie van een niet-schoolsite, dan moet de actie voldoen aan bepaalde specifieke verplichtingen:

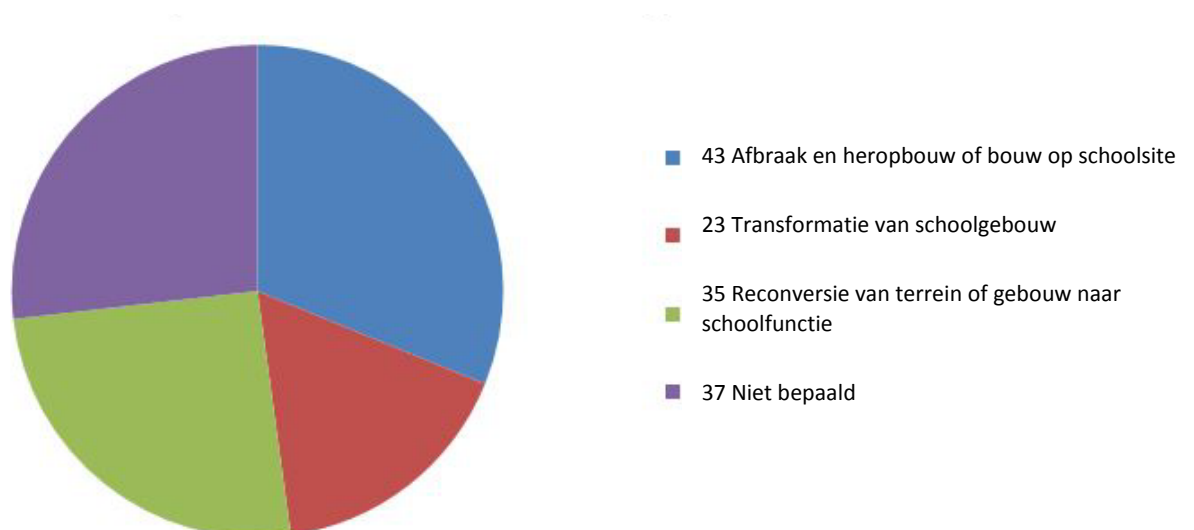
- het bezit van de grond en het beheer van de tijd tussen de aankoop of andere vormen van gebruik van het terrein (leasing) en het in gebruik nemen van de schoolinfrastructuur;
- sanering van verontreinigde gronden die voorheen een ambachtelijke of industriële functie hadden;
- de site aansluiten op het openbaar vervoer en op het netwerk van algemene voorzieningen.

7.4. Classificatie van de sites van database 'A' per type ingreep

De classificatie van de sites in de database 'A' per type ingreep leidt tot de identificatie van 43 sites voor afbraak-heropbouw of nieuwbouw op de schoolsite, 23 sites voor de transformatie van schoolgebouwen, 35 sites voor de reconversie van terreinen of gebouwen naar een schoolfunctie en 37 schoolsites die niet zijn gedefinieerd.

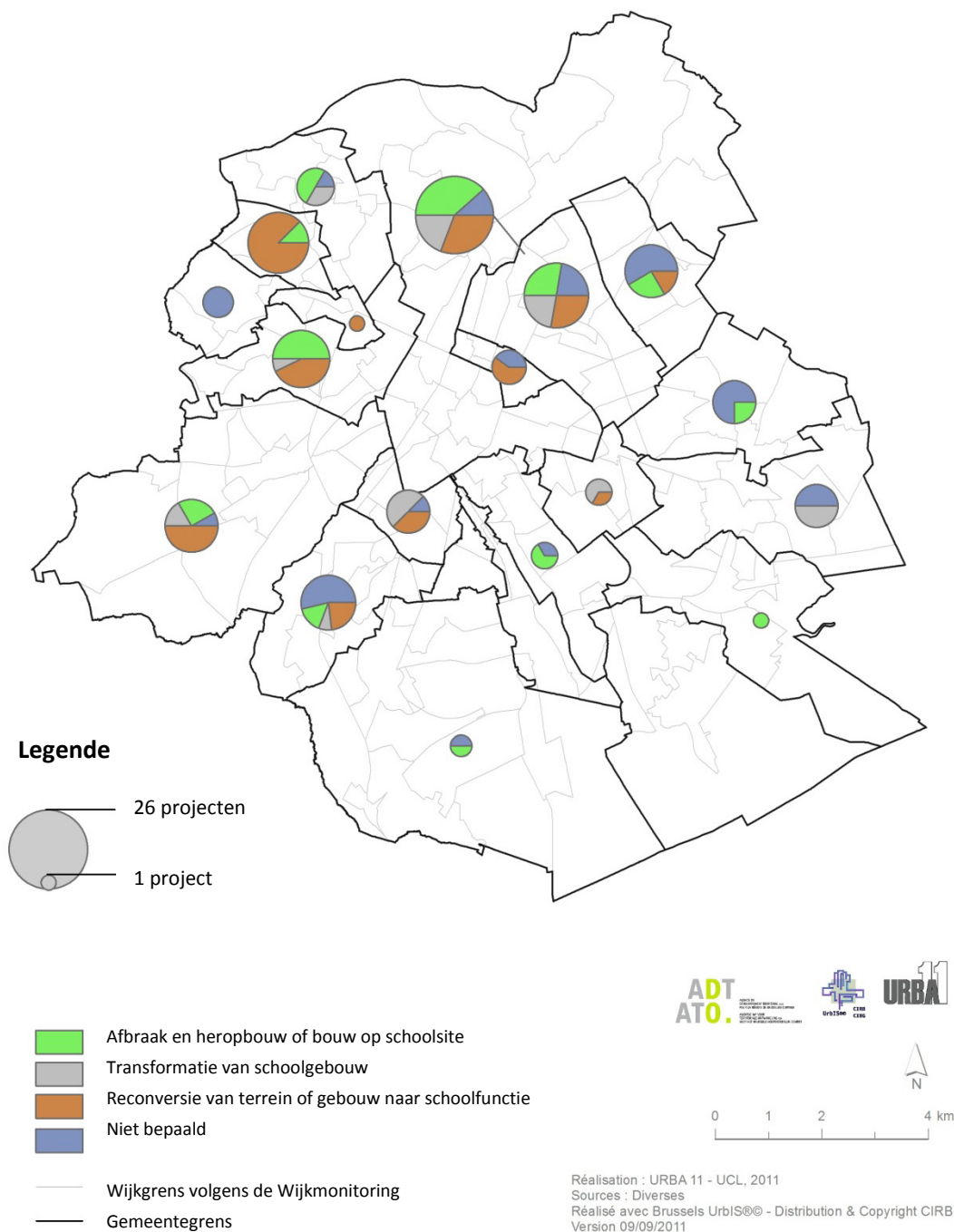
Schema 2

Verdeling van het type ingrepen op de sites van database 'A'

De volgende kaart laat zien hoe deze diversiteit verdeeld is over de verschillende gemeenten van het Gewest (kaart 5):

Kaart 5
Verdeling type ingrepen per gemeente

8. Operationele moeilijkheden bij het mobiliseren van het geïdentificeerde potentieel

Het gewestelijk grondgebied beschikt dus over het potentieel van gronden en vastgoed dat kwantitatief gelijk is aan de uitbreidingsbehoeften van het onderwijs, maar we moeten vaststellen dat dit theoretisch potentieel in de praktijk moeilijk te mobiliseren is.

8.1. Sites, projecten, operaties: de complexiteit van de ingrepen

Stedelijke schoolontwikkelingsprojecten dragen een erg grote complexiteit in zich – dat is een van de belangrijkste lessen die kunnen worden getrokken uit het onderzoek bij de eigenaren. Het kadaster heeft sites geïdentificeerd die mogelijkheden (gronden of vastgoed) hebben om het schoolaanbod uit te breiden. Een site kan bestaan uit een of meer percelen. In de praktijk kan de mobilisatie van een **site** om het aanbod van schoolvoorzieningen uit te breiden het opzetten en/of coördineren van één of meer **projecten** vereisen. Onder een project verstaan we een globaal voorstel voor een ingreep waarin de juridische, financiële, stedenbouwkundige en architecturale dimensies geïntegreerd zijn. De uitvoering van het project kan op haar beurt een of meerdere technische **operaties** impliceren die los van elkaar staan. Bijvoorbeeld, in de database 'A' van het kadaster, zijn er 138 sites die overeenkomen met 118 projecten en 145 operaties.

Iets meer dan de helft van de projecten (67 van 118) wordt beschouwd als een enkele site. Dit zijn de eenvoudigste schema's. Maar zelfs in deze gevallen is het vaak een complex proces en wordt de ontwikkeling ervan vaak geconfronteerd met verschillende moeilijkheden, zowel op het vlak van de grondtransactie als van de programmering, de financiering, de controle van de werven, wetende dat ze vaak in fases worden uitgevoerd en dat een onderbreking van de educatieve activiteiten meestal niet mogelijk is.

Daarnaast is er een klein aantal projecten (16 van 118) waarvan de uitvoering over meerdere sites tegelijkertijd loopt. Voor de inrichtende macht als bouwheer, vaak de gemeentelijke administratie, is dit een extra moeilijkheid, omdat deze technische ingrepen in de gebouwen vereisen dat eerst de bewoners vertrekken en dat er een tijdelijk onderkomen voor hen wordt gevonden.

8.2. Moeilijkheden inzake grondbezit

We hebben reeds eerder vermeld dat 75 van de 138 sites in database 'A' al toebehoren aan de onderwijssector. Op deze sites is er dus meestal geen probleem met het beheer van de grond, tenzij de omvang van het terrein aanleiding geeft tot de uitvoering van een project met gemengde functies (zoals het geval is voor een aantal grote schoolterreinen gelegen in de tweede kroon).

Daarentegen blijft het probleem van grondbezit meestal intact voor openbare bouwterreinen die nog bestemd zijn voor een schoolfunctie. Voor deze terreinen is een herwaardering tot schoolstedenbouwkunde een voorwaarde voor de slaagkans van de transactie (aankoop, huur op lange termijn of omruil), zodat het beheer van de grond voor de bouwheer van het project gegarandeerd is. Om die reden is het onmogelijk te zeggen, zonder elke eigenaar hiernaar te vragen, of de 44,2 ha van de 135 geïdentificeerde terreinen werkelijk beschikbaar zijn of niet. Een van de factoren die waarschijnlijk het vaakst problemen zal geven bij de opname van het terrein in het schoolpotentieel is de concurrentie tussen bepaalde strategische programma's waaruit het

operationele stedenbouwkundige beleid in Brussel bestaat. Verderop zullen wij de concurrentie met het Plan Huisvesting bespreken.

8.3. Moeilijkheden in de programmering

Een eerste moeilijkheid in de programmering is de evaluatie van de behoeften van schoolplaatsen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en de verscheidenheid aan factoren die een impact hebben op de hun evolutie daarvan.

Voor de evaluatie van de plaatsbehoefte worden er momenteel nieuwe hulpmiddelen ontwikkeld. Er werden demografische projecties uitgevoerd, op het niveau van de gemeenten door het BISA en op het niveau van de wijken door het ATO en BRAT, waardoor men met zekerheid de toekomstige lokale behoeften kan inschatten. Op lokaal niveau is een grote foutenmarge evenwel onvermijdelijk.

Zo moeten de inrichtende machten van het onderwijs ook hun aanbod aanpassen in functie van de evolutie van de lokale omgeving: de veiligheid, de evolutie van het imago van de wijk of de dynamiek op de woningmarkt (specifiek de bouw van nieuwe woningen die verantwoordelijk is voor een groot deel van de vraag naar nieuwe schoolplaatsen). De recente ervaring van La Brise in Watermaal-Bosvoorde laat zien hoe moeilijk het is voor de inrichtende machten om te anticiperen op een potentiële nieuwe vraag (in dit geval de aanstaande oplevering van sociale woningen en voorzieningen van het project Ernotte, op de grens van de gemeenten Elsene en Watermaal-Bosvoorde), waarvan ze meestal geen enkel idee hebben.

Ten slotte is in veel gevallen monofunctioneel schoolprogramma niet voldoende is om een maximale waardering van een potentiële bouwgrond te garanderen. Dit is het geval voor vele grote schoolterreinen in de tweede kroon. Als wij de verhouding 0,5¹⁹ nemen als maximale grondbezetting (zoals in de ramingen), verkrijgen we inderdaad vaak een aanzienlijke potentiële bouwoppervlakte. Het valoriseren daarvan vraagt een programmering met andere functies dan enkel de schoolfunctie. In sommige gevallen is een verdeling van de grond al besproken met bijvoorbeeld het BGHM in het kader van het Huisvestingsplan. Maar deze gevallen zijn zeldzaam en de intersectorale coördinatie zou op het eerste gezicht naar andere terreinen uitgebreid kunnen worden. Hieronder staan uit de lijst met de 50 sites waarvoor een projectstudie werd uitgevoerd de sites waarvoor een gemengde programmering 'Huisvesting + scholen' denkbaar zou zijn.

Opmerking: In deze tabel staan hoofdzakelijk de strategische gebieden die per definitie bestemd zijn voor een gemengde programmering.

¹⁹ Dit is de V/T-index die men verkrijgt door de vloeroppervlakte te delen door de terreinoppervlakte. Deze indicator houdt dus geen rekening met parkeerplaatsen, speelterreinen en binnenplaatsen. Wij gebruiken de V/T-index van 0,5 voor het realiseren van de schattingen, wat neerkomt op een bebouwd percentage van het perceel van 50%.

Tabel 5

Enkele sites voor de ontwikkeling van een gemengde programmering 'School-Huisvesting'

Proje ct	Nr. projects tudie	Naam site en/of project	SITE ID
8	OS2	Terrain SPABS de l'Institut Maurice Carême - Anderlecht	78
25	OS8	Nouvelle école communale fondamentale - Clos des Perruches - Laeken	92
30	SSP3	Schéma directeur quartier européen - Bruxelles	213
31	SSP4	Tour et Taxis - Bruxelles	179
46	SSP5	Colonel Bourg	191
58	SSP7	Prison de Saint-Gilles - Forest	151
106	SSP13	Bureaux de l'IBGE, Gulledele 98 - 100 - Woluwe-Saint-Lambert	192

Naast deze drie grote moeilijkheden in de programmering, die betrekking hebben op het afstemmen van de behoeften aan de nieuwe schoolplaatsen op de potentiële grondbestemming voor schoolfuncties, is er een vierde moeilijkheid die vaak over het hoofd gezien wordt maar toch cruciaal is: het afstemmen van het aantal aangeboden plaatsen in de school met de potentiële bereikbaarheid te voet of met het openbaar vervoer. Dit vraagt de integratie in het schooluitbreidingsprogramma met een plan voor het schoolvervoer, in samenwerking met de MIVB, TEC of De Lijn, of zelfs de NMBS.

Voor het uitbouwen van grootstedelijk onderwijs is het belangrijk dat nieuwe scholen voldoende bereikbaar zijn met het openbaar vervoer, als we willen voorkomen dat een school die zich richtten tot leerlingen buiten de wijk dit niet kan doen omwille van de onbereikbaarheid met het openbaar vervoer, of omgekeerd dat de school van invloed is op de verkeersopstoppen door auto's van ouders die hun kinderen komen brengen of ophalen.

8.4. Moeilijkheden betreffende de financiering

Alle geïnterviewde operatoren zijn het erover eens dat de grootste moeilijkheid bestaat uit de financiering van het project en de lengte en de complexiteit van de procedures.

Het fonds voor schoolgebouwen van het officieel onderwijs gesubsidieerd door de Waals-Brussels Federatie (FBSEOS) geeft bijvoorbeeld subsidies voor de aankoop van vastgoed, bouwwerken, uitbreidingen, modernisering en aanpassingen, voor onderhoudswerken (voor zover de afgevaardigde ambtenaar van het algemene Bestuur van Infrastructuur de onmogelijkheid vaststelt om een beroep te doen op het courante onderhoudsbudget omwille van de verouderde staat van gebouw en installaties); en tot slot voor de eerste voorzieningen in een nieuw of gerenoveerd gebouw, die van essentieel belang zijn voor de ingebruikname van de infrastructuur. Het moet gaan over vastgoed van nature of door bestemming. Subsidies worden toegekend binnen de grenzen die worden bepaald door fysieke en financiële normen.

De beslissing om de subsidie toe te kennen hangt ook af van de aard en de omvang van de werken en het type voorzieningen dat overwogen wordt. Niet elke actie is volledig subsidieerbaar en bepaalde onderdelen kunnen ten laste blijven van de inrichtende machten.

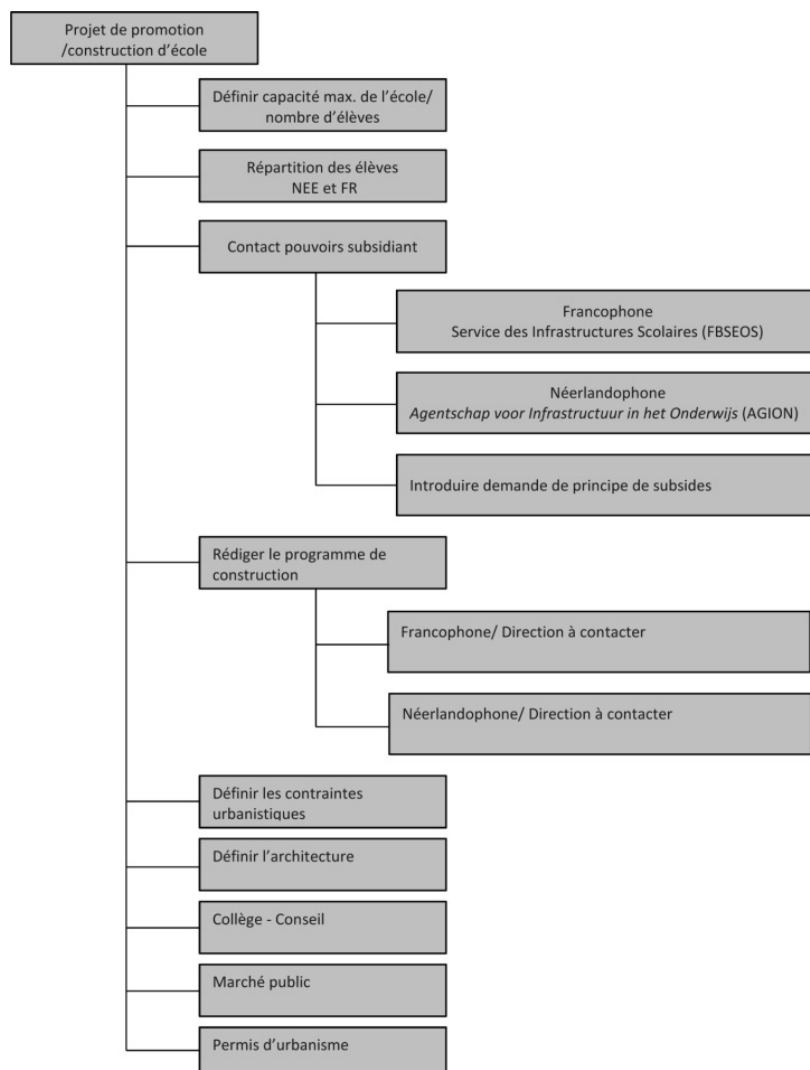
De belangrijkste stappen in de procedure voor het indienen van een subsidiedossier bij FBSEOS zijn:

- Eerste fase: principebelofte/
- Tweede fase: geldende belofte/
- Bijzondere procedure: Principebelofte + geldende belofte/
- Derde fase: aanbesteding/
- Vierde fase: uitvoering van de werkzaamheden + uitgifte van de subsidie/

Schema 3

Schematisch voorbeeld van te volgen stappen door de gemeente voor de ontwikkeling van een schoolbouwproject

Bron: Gemeente Evere

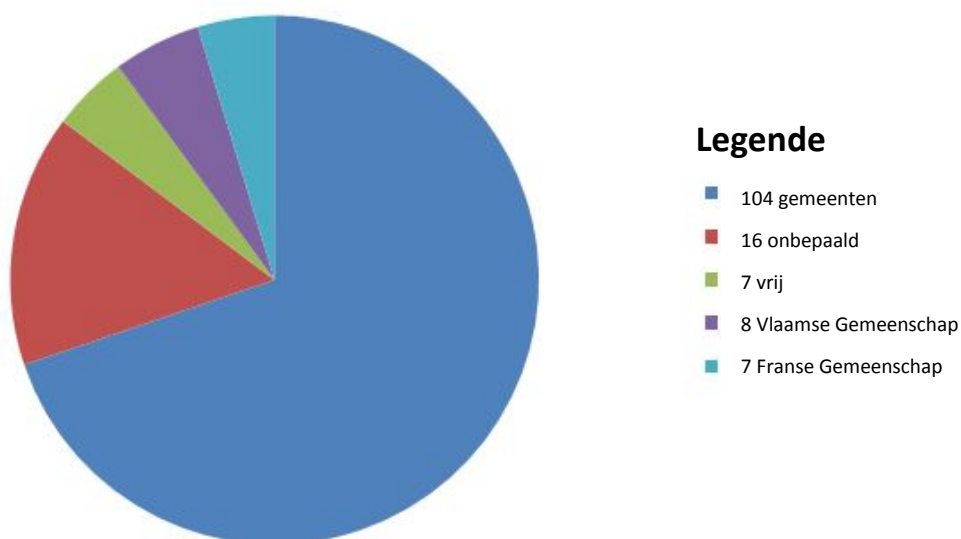

8.5. Moeilijkheden in de coördinatie van het opdrachtgeverschap

De verschillende inrichtende machten van het officiële onderwijs in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zijn de Waals-Brusselse Federatie, de Vlaamse Gemeenschap, de COCOF, de VGC en de 19 gemeenten van Brussel. Het volgende schema toont hoe die verschillende inrichtende machten het opdrachtgeverschap van de projecten voor schooluitbreidingen zoals geïdentificeerd door de studie verdelen.

Schema 4

Verdeling van de projecten de inrichtende macht binnen het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

Niet verrassend zijn de gemeenten de belangrijkste operator binnen het officiële netwerk. Dit betekent echter niet dat de coördinatiemoeilijkheden van projecten hiermee zijn opgelost. We moeten eerst rekening houden met de verdeling van de diensten in de gemeentelijke organisatie. De implementatie van een schoolstedenbouwkunde vraagt minimaal de coördinatie tussen de dienst Onderwijs en de dienst Stedenbouwkunde.

Daarnaast hebben veel gemeenten twee schepenen van Onderwijs, een Franstalige en een Nederlandstalige. Dit vergroot de behoeften aan en de problemen met de coördinatie. Of men deze nu ontdebelt of niet, de dienst Onderwijs evalueert het vereiste aantal plaatsen in de scholen, de verzadiging en de behoeften van de gemeente op het vlak van schoolinfrastructuur. De dienst beschrijft de voorkeuren van de gebruikers voor de locatie van de voorzieningen of het architecturale programma en dient de financieringverzoeken in bij de subsidiërende overheid.

De dienst Stedenbouw is verantwoordelijk voor de opvolging van studies, het afgeven van vergunningen en het opnemen van de projectgegevens (exacte locatie, architectuurplannen, studie bureaus, stedenbouwkundige vergunningen, oppervlakte in m², kosten, enz.) in het kadaster.

Maar het is vooral deze dienst die het best de interactie op zich kan nemen met de strategische plannen of gemeentelijke regelgeving (BBP, GemOP, mobiliteitsplannen, GemSV, enz.) en met lopende of geplande projecten voor andere voorzieningen of woningen.

Zelfs al is die niet vanzelfsprekend, de coördinatie van de scholenstedenbouwkunde is op gemeentelijk niveau een beslissend voordeel voor het uitbouwen van het buurtonderwijs. Het is echter een ontoereikend niveau voor de coördinatie van het uitbouwen van grootstedelijk onderwijs, waarvan we hierboven de bijkomende vereisten hebben beschreven. Willen we de sociale mix en het ontsluiten van de geïsoleerde wijken door de school maximaliseren en de coördinatie tussen de scholenstedenbouwkunde, het openbaarvervoerbeleid en de autoloze compacte stad in het post-petroleumtijdperk bevorderen, dan is het absoluut noodzakelijk om een overkoepelende operator te creëren die de coördinatie tussen sectoren, gemeenschappen en gemeenten op zich kan nemen.

9. Schoolvastgoedoperaties opnemen in een geïntegreerd stedelijk beleid

De moeilijkheden die in vorige paragraaf werden aangekaart en de complexiteit van de projecten zijn factoren die niet bevorderlijk zijn voor de integratie van vastgoedoperaties voor schoolgebouwen in een echt stedelijk beleid. We hebben echter gezien dat vastgoedoperaties voor scholen een groot hefboomeffect kunnen hebben op andere onderdelen van de stedelijke organisatie: transformatie van de openbare ruimte, nieuwe vraag naar openbaar vervoer, het genereren van extra mogelijkheden voor woningbouw of locaties voor activiteiten. Opnieuw zien we dat een sectorale en gefragmenteerde aanpak misschien wel het meest realistisch is op operationeel vlak, maar ingaat tegen de ontwikkeling van een ambitieus en gecoördineerd stedelijk beleid.

Behalve enkele moeilijkheden zijn er ook tal van voordelen wanneer de dynamiek van het schoolvastgoed deel uitmaakt van een geïntegreerd stedelijk beleid:

- Het zou nieuwe mogelijkheden creëren voor een stedelijke mix en leiden tot een betere coördinatie van de overheidsproductie van woningen en de bouw van scholen, zonder te raken aan het publieke karakter van het vastgoed. De volgende paragraaf gaat verder op dit onderwerp in.
- Het zou de nabijheid tussen nieuwe scholen en groenvoorzieningen bevorderen (met een *park's system* of andere groene en blauwe netwerken op gemeentelijk, regionaal, interregionaal niveau en voorzieningen zoals bibliotheken, zwembaden, musea, enz.).
- Het zou het concept van de potentiële bereikbaarheid integreren en bijdragen tot een verhoging van het aanbod van het openbaar vervoer in achtergestelde wijken door die te koppelen aan de intensivering van het onderwijsaanbod.

9.1. Waarom is het zo belangrijk om de uitbreiding van het schoolaanbod te koppelen aan de productie van woningen?

Vanuit het perspectief van een duurzame regionale ontwikkeling is deze koppeling om drie redenen van essentieel belang:

- zorgvuldig gebruik van de schaarse grondreserves die nog gemobiliseerd kunnen worden op het grondgebied van het gewest. Dit is de eerste voorwaarde voor een duurzame stedenbouw;
- aanmoediging van alle vormen van stedelijke mix;
- grootscheepse inzet op een stad met korte afstanden²⁰, met een ruimtelijke verdeling waarmee elk individu beschikt over een gamma van arbeidsplaatsen en diensten op x minuten van zijn huis (te voet of met het openbaar vervoer). De stad met korte afstanden is een van de weinige manieren om te strijden tegen de afhankelijkheid van de auto; het is ook een optie die meer op macroniveau tegemoetkomt aan een kostenbesparend stedenbouwkundig beleid.

Als we deze principes op een heel praktisch niveau willen toepassen, moeten we eerst voorkomen dat er concurrentie ontstaat tussen de verschillende operationele stedenbouwkundige programma's in het gewest: wijkcontracten, Huisvestingsplan, de richtschema's van de GGB's, verplaatsingsplannen en investeringsplannen van de pararegionale instellingen (MIVB, Haven van Brussel, enz.) In dit verband moet men erop toezien dat een scholenstedenbouwkundig programma duidelijk is geïdentificeerd als operationeel programma in de definitieve tekst van het toekomstige GPDO.

9.2. Noodzakelijke coördinatie met het Huisvestingsplan

De kwestie van de potentiële beschikbare gronden versterkt de 'concurrentie' tussen programma's. We hebben geprobeerd om na te gaan of er sprake is van een echte concurrentie tussen het stedenbouwkundig schoolprogramma en het Huisvestingsplan. Deze beoordeling gebeurt op basis van de geografie van de toegekende stedenbouwkundige vergunningen voor woningbouw in BHG tussen 1989 en 2010 (Priscilla Ananian, 2011²¹). Hieruit blijkt het volgende:

- Er werden tijdens deze 11 bouwvergunningen (die ongeveer 500 wooneenheden vertegenwoordigen) verleend voor openbare woningbouw op terreinen die nu in het kadaster aangeduid zijn als potentieel beschikbaar voor schoolgebouwen. Het gaat om vergunningen die werden verleend, maar waarvan het project niet werd gerealiseerd, of woonvergunningen voor een deel van het GGB (waar nog ruimtelijke en reglementaire mogelijkheid bestaat om in de bouw van nieuwe scholen te voorzien.)
- Er werden 2 sites gevonden die werden aangeduid als potentieel voor de realisatie van scholen, waarvoor ook een aanvraag voor een stedenbouwkundige vergunning is gedaan, die nog niet werd toegekend.

De conclusie van deze evaluatie is dat de concurrentie niet zo sterk is als men zou kunnen vrezen, maar het garanderen van een coördinatie op lange termijn blijft zeer wenselijk.

²⁰ De stad met korte afstanden is een begrip dat in de literatuur en in stedenbouwkundemethoden voorkomt (vooral in Europa sinds de jaren 90) die de bevolkingsdichtheid, de stedelijke mix en de nabijheid in de steden voorstaat. Bewoners krijgen zo toegang tot diensten, goederen en openbaar vervoer in de nabijheid van hun woning. Die nabijheid wordt gedefinieerd als de afstand die een voetganger in 10 minuten kan afleggen.

²¹ Postdoctoraal onderzoek 'Centralités bruxelloises : évolutions et perspectives' gefinancierd door het programma *Prospective Research for Brussels* - INNOVIRIS

9.3. Rekening houden met de dynamiek op de woningmarkt in de nabijheid van potentiële sites voor schoolgebouwen

De studie van Priscilla Ananian diende ook als basis om na te gaan in welke mate de huisvestingsdynamiek de vraag naar nieuwe schoolplaatsen zal verhogen of niet. In het kader van deze studie analyseerden we de woningbouw geanalyseerd binnen een straal van 600 m rond de 50 sites die het onderwerp zijn van een gedetailleerde studie van de omgeving (zie de fiches met casestudies in bijlage).

We voorspellen een toenemende druk op de woningmarkt op basis van het tellen van het aantal woningen waarvoor stedenbouwkundige vergunningen werden verleend in 2008, 2009 of 2010 (en die voor het overgrote deel nog niet opgeleverd zijn) ²² en de geplande openbare woningbouw waarvoor in 2011 en 2012 een stedenbouwkundige aanvraag zal worden gedaan. De volgende kaart (Illustratie 6) toont de dichtheid van het aantal bestaande of geplande woningen rond de 138 sites van database 'A'.

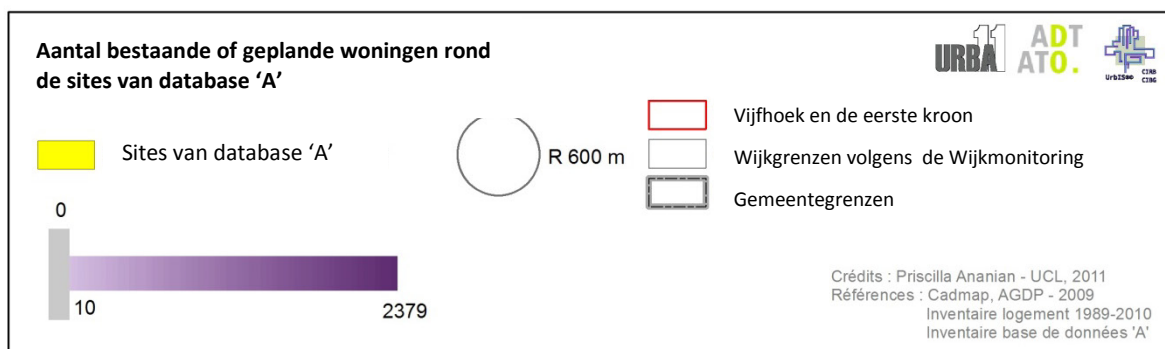
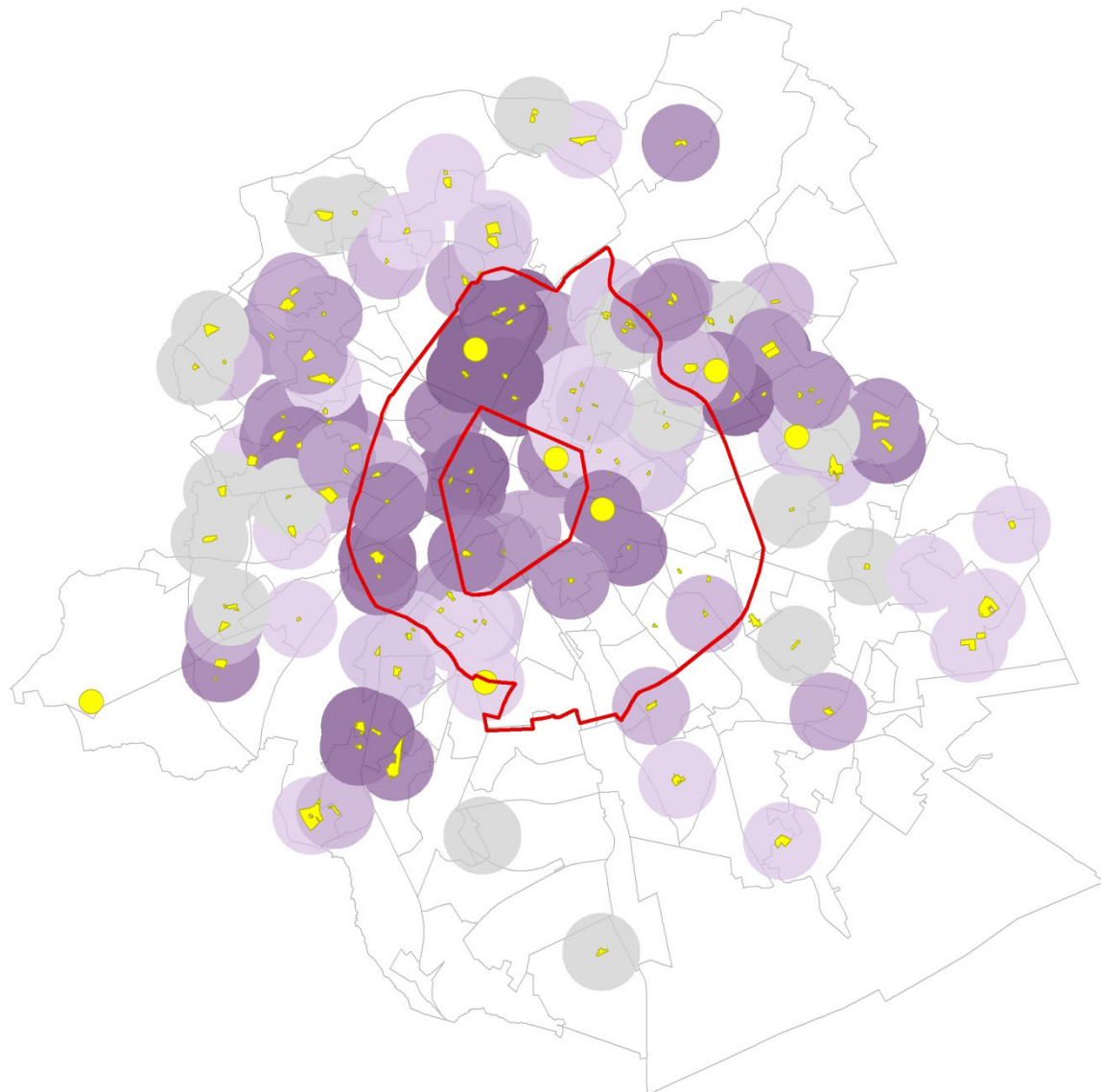
Opmerking: In dit stadium werden de woonontwikkelingsprojecten die op langere termijn in de strategische gebieden gepland zijn, niet opgenomen in de kaart.

²² De kaart betreft alle stedenbouwkundige vergunningen die werden afgeleverd in 2008, 2009 en 2010 voor de bouw van tien woningen en meer. De belangrijkste bron van gegevens is de database NOVA, die statistische gegevens bijhoudt over de verleende stedenbouwkundige vergunningen in het gewest sinds 1 januari 2007. De update werd in twee fases verwezenlijkt. De eerste fase bestaat uit het consulteren van de NOVA-database en het sorteren van stedenbouwkundige vergunningen rekening houdend met weigeringen, beroep en aanhangigmaking, om alleen verleende vergunningen voor de bouw van 10 woningen of meer te selecteren. De tweede fase bestond uit de verificatie van de dossiers in de archieven van de Directie Stedenbouwkunde van BROH met het oog op de ontbrekende informatie te vinden en de locatie van de projecten, waarmee we de beschikbare percelen voor elke type ingreep konden lokaliseren en kwantificeren.

Kaart 6

Aangekondigde woningbouw in de buurt van potentiële sites voor scholenbouw (bouwvergunningen verleend tussen 2008 en 2010, plus geplande operaties van de overheid in de komende jaren)

Bron: NOVA - BROH

Bron: Ananian, 2011 (URBA 11)

Het kanaal, de steenwegen en het algemeen wegnnet (dat de wijken ontsluit en met elkaar verbindt) zijn belangrijke ruimtelijke structuren voor de bouw van woningen en scholen. Sinds het begin van de jaren '90 komen er in deze gebieden geleidelijk aan nieuwe woningen. Deze verandering is zichtbaar in het landschap en impliceert nieuwe eisen voor de kwaliteit van de leefomgeving voor de infrastructuur die vroeger uitsluitend gewijd was aan verkeer en industriële activiteiten. De onderstaande tabel laat zien hoe de mogelijke uitbreiding van schoolgebouwen in deze context past. We zien dat 31 van de 138 geïdentificeerde potentiële sites (22%) en 16.822 goedgekeurde woningen op 50.529 (33%) zich in de onmiddellijke nabijheid bevinden van de structurele ruimte voor wegen van het GBP, die onder andere gevormd wordt door steenwegen, gewestwegen en wegen langs het kanaal. Dit geeft een idee van de stedenbouwkundige uitdaging die de inrichting van deze sites inhoudt.

Tabel 6

Aantal potentiële sites voor de uitbreiding van het scholenvastgoed en de woningbouw die aansluiten op doorstroomstructuren in mutatie

Stedelijke structuur	Aantal geïdentificeerde sites (scholenkadaster)	Aantal goedgekeurde woningen 1989-2010
Kanaal	6	1.266
Steenwegen	6	4.717
Gewestwegen	10	11.150
Structurele ruimte voor wegen GBP	31	16.822
Buiten structurele ruimte voor wegen GBP	108	33.707
Totaal van sites en projecten	139	50.529

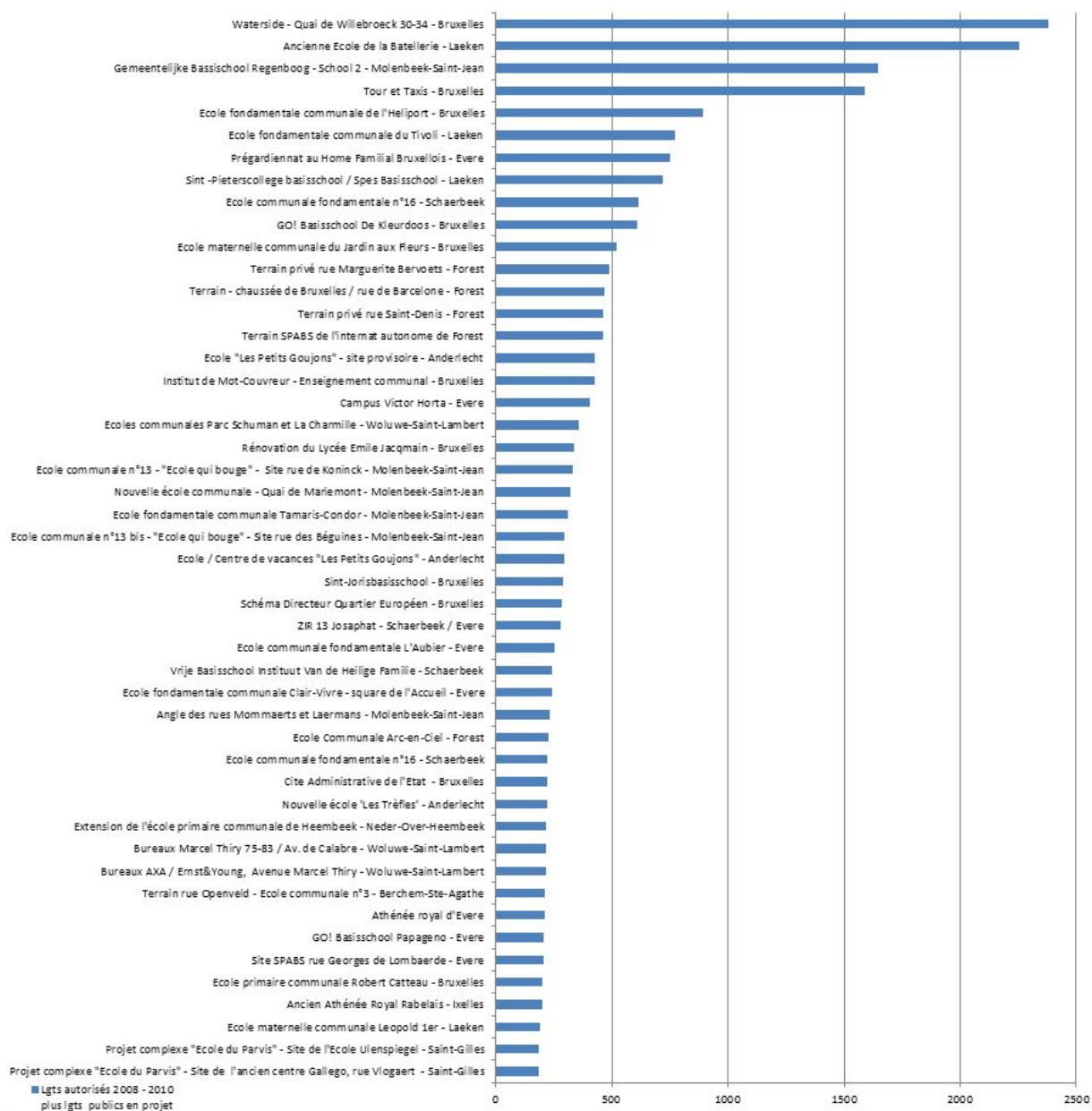
Bron: Ananian, 2011 (URBA 11)

Strategische gebieden zijn de terreinen bij uitstek om nieuwe scholen te bouwen die schakels zijn tussen de woonwijken en de faciliteiten van de internationale metropool. Het regionaal belang bij de ontwikkeling in strategische gebieden is inderdaad tweeledig: grootstedelijke diensten, als een concentratieplaats van voorzieningen, maar ook lokaal, als een bevoorrecht sociaal-ruimtelijk integratiegebied van aangrenzende wijken. De nieuwe scholen – met name secundaire scholen, die meer ruimte in beslag nemen en het meest profiteren van de nabijheid van stedelijke voorzieningen en diensten – zijn voor deze wijken interessante functionele schakels tussen het woonniveau en het niveau van de metropool. De volgende tabel geeft een ranglijst van de 50 sites uit de inventaris die het meest te maken hebben met woningbouwprojecten die een nieuwe vraag naar schoolplaatsen kunnen creëren.

Tabel 7

Classificatie van 50 sites die het meest te maken hebben met de bouw van woningen in hun directe omgeving

(in aflopende volgorde van het absolute aantal woningen)

Bron: Ananian, 2011 (URBA 11)

B.

**Prospectief voorstel:
Een permanent waarnemingscentrum van de
scholenstedenbouwkunde**

Het voeren van een scholenstedenbouwkundig beleid in Brussel moet een plaats krijgen binnen het GPDO en gepaard gaan met de oprichting van een permanent orgaan voor observatie, strategische planning en operationele opvolging. Het prospectieve luik van de studie geeft een beschrijving van dit orgaan.

1. Missie van het waarnemingscentrum

De oprichting van een permanent waarnemingscentrum van de scholenstedenbouwkunde in Brussel zou kunnen profiteren van de dynamiek die is gegenereerd door de *Taskforce Scholen* en door de huidige studie, waarvoor een begeleidingscomité werd samengesteld waarin de belangrijkste instanties die actief zijn op dit gebied zitting hebben²³. Dit orgaan zou voornamelijk een tweeledige taak hebben: enerzijds kennis, analyse en ondersteuning van de strategische planning, anderzijds coördinatie, urbanistische bemiddeling en ondersteuning van het operationele opdrachtgeverschap.

Die studie heeft immers een aantal elementen duidelijk naar voren gebracht:

- De potentiële toename van het scholenaanbod is groot en biedt de mogelijkheid van diverse scenario's: buurtonderwijs, grootstedelijk onderwijs, de bouw van nieuwe scholen aan de grenzen van sociaal-economisch gedifferentieerde woonwijken;
- Het beschikbare grondpotentieel biedt de mogelijkheid om de bouw van nieuwe scholen te koppelen aan de realisatie van woningen;
- Er is behoefte aan meer transparantie en coördinatie van informatie;
- Het is noodzakelijk om een projectcultuur te creëren die gebaseerd is op het collectief inwinnen van inlichtingen over het scholenvraagstuk en op de integratie van de scholen in de stad en de aansluiting op mobiliteitsprogramma's;
- Om het hoofd te bieden aan de uitdagingen, het noodzakelijk is om te innoveren in de stedenbouwkunde, de architectuur en de institutionele, juridische en financiële vorm van de projecten.

Dit alles vereist dat flexibele middelen worden gevonden die het mogelijk maken dat het vraagstuk van de scholenstedenbouwkunde een permanente en erkende plaats van overleg wordt tussen de sectoren onderwijs en stedenbouwkunde. Deze overlegdynamiek zou vorm kunnen krijgen in twee verschillende manieren van werken:

- Uitwisseling van ervaringen en kennis over de stad en stadsprojecten en steun aan de strategische planning van de uitbreiding van het aanbod aan schoolgebouwen;
- Coördinatie, stedenbouwkundige bemiddeling en ondersteuning van het operationele opdrachtgeverschap van projecten binnen deze sector.

²³ Zie de samenstelling van het begeleidingscomité op p.2. NB: De gemeenten zijn eveneens uitgenodigd voor het begeleidingscomité via de Vereniging van de Stad en de Gemeenten van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Daarnaast werd intensief beroep gedaan op de gemeenten voor het onderzoek bij de inrichtende machten. Zij hebben allemaal ter verificatie de database 'A' ontvangen die op basis van de verkregen informatie samengesteld werd.

1.1 Uitwisseling van ervaringen en kennis over de stad en haar projecten en steun aan de strategische planning van de uitbreiding van het scholenaanbod

Deze eerste activiteitengroep van het waarnemingscentrum vindt zijn oorsprong in de kruising van twee doelstellingen: een prospectief doel en de strategische planning enerzijds; een educatief en cultureel doel anderzijds. Men weet dat de financiële middelen beperkt zijn: het heeft dan ook geen zin om luchtkastelen te bouwen. Maar men erkent wel het belang van het vraagstuk van de scholenstedenbouwkunde, zowel de actoren uit het onderwijs als de stedelijke actoren. De positieve dynamiek die door ATO rond deze studie wordt gecreëerd, bewijst dit trouwens. De vergaderingen van het begeleidingscomité werden gekenmerkt door momenten van informatie en debat die het strikte kader van de gestelde vraag overschreden maar die de deelnemers toeliet om bij te dragen aan betere collectieve inlichtingen over de problematiek.

Als men een beetje afstand neemt ten opzichte van de dringende situatie die door het toenemende tekort van schoolplaatsen wordt gecreëerd, kan men opmerken dat deze studie past in een context van een intellectueel en wetenschappelijk debat over de stad en de stadsregio dat in het laatste decennium aanzienlijk verbeterd is. De dynamiek die wordt gecreëerd door bijvoorbeeld de Staten-Generaal in Brussel (november 2008 - april 2009), de voorbereidende fase van het GPDO en de stand van zaken in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (*Cahiers van het ATO 10*), publicaties die het debat opwekken zoals *Brussels Studies*, *Brussel (over) 20 jaar* en de *Cahiers van de ATO* staat aan het begin van een beweging die steeds meer kennis over de stad zelf genereert.

In dit verband is het idee dat wij voorstellen vrij eenvoudig: voortzetting van het begeleidingscomité van deze studie te stabiliseren en het creëren van een 'seminarie' van uitwisseling, ervaring en strategisch debat over de schoolstedenbouwkunde, waartoe diverse actoren worden uitgenodigd. Een transversaal thema, een plaats, een agenda en een publicatie die het onderzoek naar innovaties op dit gebied in de komende jaren afbakenen.

Een originele bijdrage tot dit seminarie zou men van de faculteiten architectuur en stedenbouwkunde kunnen verwachten. Zij zouden hun masterstudenten kunnen mobiliseren voor de realisatie in een netwerk van een richtschema voor scholenstedenbouwkunde in Brussel, waarop innovatief onderzoek naar schoolarchitectuur geënt zou kunnen worden. Het richtschema zou ruimtelijk verdeelde antwoordelementen kunnen bieden op de centrale vraag: welke prioriteiten van stadsinrichting wil men beklemtonen in de keuze van prioritaire beschikbare gronden om het aanbod van schoolinstallaties te verhogen? Het opstellen van een bestek zou direct in de voortzetting van deze studie kunnen passen.

1.2 Studie, coördinatie, stedenbouwkundige bemiddeling en ondersteuning van het operationele opdrachtgeverschap van projecten

Parallel aan deze eerste dynamiek, zou een meer direct operationeel orgaan ontwikkeld moeten worden om de onderwijsoperatoren te helpen bij het ontwikkelen van hun project als een echt stedelijk project, het indienen van dossiers en het ontwikkelen van projecten door de vaak ontoereikende en met werk overladen gemeentediensten te vergemakkelijken, om te antwoorden

op de vraag van ontwikkelaars van educatieve projecten op zoek naar terreinen en om initiatieven van projectontwikkelaars van woningen of economische voorzieningen te begeleiden.

Vanuit het oogpunt van het onderzoek is het van belang om in de eerste plaats de inventarisatie van de hulpmiddelen en de ontwikkeling van het kadaster uit te bouwen, met name met de resterende gronden en onroerend goederen waarvoor deze studie niet de tijd, de middelen of de taak had:

- Scholen van het vrije onderwijs
- Particuliere bouwterreinen
- Braakliggende of gesaneerde industriële terreinen
- Voormalige schoolsites (binnen de Franse Gemeenschap zijn 56 sites die vroeger gebruikt werden en dus aangepast zijn aan de schoolfunctie verkocht en getransformeerd naar andere functies ten tijde van de bevolkingsvermindering in Brussel tijdens de laatste dertig jaar van de vorige eeuw. Tot op heden beschikken we nog niet over gegevens van de VGC).

In eerste instantie zou een enquête gehouden moeten worden bij de eigenaars van de 135 openbare bouwterreinen om met hen hetzelfde werk te doen als bij inrichtende machten en de eigenaars van de schoolsites: identificatie van de voorwaarden voor het benutten van de potentiële 'openbare bouwterreinen' voor de implementatie van scholen, identificatie van de sites waarvoor reeds andere projecten bestaan, typologie van de mogelijke of geplande soort ingreep.

Ten slotte moeten we voor alle potentiële sites een analyse van de stedelijke omgeving maken, projectscenario's bepalen die passen in een globale strategische denkwijze en eventueel architecturale haalbaarheidsstudies uitvoeren om het potentieel van de sites nauwkeuriger te bepalen in functie van het aantal plaatsen en de soort voorziening. Dit punt sluit aan op de eerste opdracht en kan worden geïntegreerd in het bestek van het richtschema van de genoemde scholenstedenbouwkunde.

2. Bestuur van het waarnemingscentrum

2.1 Noodzaak van een gewestelijke coördinatie

Tijdens de studie bleek de noodzaak van een coördinatieorgaan op gewestelijk niveau. Gezien hun centrale rol, zouden de gemeenten, die afwezig waren binnen het begeleidingscomité van deze studie, eveneens in dit orgaan geïntegreerd moeten worden, in een vorm die de flexibiliteit van de werking handhaaft en die dus nog bepaald moet worden.

2.2 Naar scholenstedenbouwkundige contracten met meerdere actoren?

De ervaring van de wijkcontracten vormt een interessante referentie. Zoals voor de wijkcontracten, vereist de scholenstedenbouwkunde transversaliteit op gebieden die binnen de actieradius van de gemeenten komen. Het is dus nodig om contracten te sluiten over de doelstellingen en de middelen tussen de onderwijsoperatoren onderling, maar ook met veel andere stedelijke operatoren (GOMB, BGHM, Huisvestingsfonds, MIVB, De Lijn, ATRIUM, enz.). Het waarnemingscentrum moet rekening houden met deze partijen om te komen tot een leesbare en globale strategie. Daarnaast moet het ook concreet mogelijk maken dat financiële middelen die eventueel afkomstig zijn van andere bevoegdheidsniveaus worden verdeeld, om de bouw van scholen te versnellen en hun integratie als centrale plaats in de stad te bevorderen.

2.3 Afstemming van het vrije en officiële net

De participatie van beide netwerken en beide gemeenschappen is een *conditio sine qua non* voor de relevantie van dit project.

2.4 Partnership met de universiteit

De ervaring van de studie heeft uitgewezen dat een van de voorwaarden voor de ontwikkeling van een cultuur van scholenstedenbouwkunde — die de problematiek van de opbouw van de stad benadert vanuit het denken over de ruimte van de toekomstige generaties — het verbeteren van de kennis over de stad en haar potentieel is, op het gebied van vastgoed maar ook als het ruimtelijk scharnierpunt tussen haar delen. De uitwerking van het kadaster was één zaak, die een aanzienlijke investering van energie vereiste, in het kader van een klassiek onderzoekscontract tussen het opdrachtgevende agentschap en het dienstverlenende team van de universiteit. Aan het einde van het traject kan men de bereikte resultaten maar ook de grenzen van de onderneming evalueren. Dat nodigt misschien uit om het project van het waarnemingscentrum te bekijken vanuit andere manieren van samenwerking met de universiteit dan via een onderzoekscontract. De formule van een collectieve stage — die gebruikelijk is in Frankrijk en die het voor openbare besturen en gemeenschappen mogelijk maakt om een opdracht uit te besteden aan een groep studenten in opleiding — zou bestudeerd kunnen worden, evenals de formule van een ideeënwedstrijd en parallelle studies die de overheidsopdracht dynamiek kunnen geven.

Besluit

De noodzaak in Brussel om een antwoord te bieden op de demografische uitdaging met name door een stijging van het aanbod van schoolvoorzieningen moet als een gelegenheid aangegrepen worden om de opleiding van de toekomstige generaties op te vatten als een sterke component van het project van de *duurzame stad*. Het *multiculturalisme* van de stad is in Brussel een feitelijke situatie en de school is een van de sleutelplaatsen waar zich de sociale betrekkingen afspelen die zij op de lange duur genereren. Daar ontstaat (of niet) de mogelijkheid om *interculturaliteit* te overdenken, te beleven en op te bouwen in het dagelijkse leven en om het samen leven in de Brusselse smeltkroes van identiteiten te ontwikkelen.

Onder het begrip *scholenstedenbouwkunde* ligt het idee dat de plaats, de bouw en het beheer van de scholen een middel is om bij te dragen tot een stad, die wordt beheerd en getransformeerd met degenen die er wonen — zo worden ze geïnformeerde en actieve actoren van hun toekomst. Een school is meer dan een plaats van formele opvoeding, zij kan eveneens de drijvende kracht van een stad zijn. Er moeten doelstellingsovereenkomsten afgesloten kunnen worden tussen de actoren die zijn belast met het onderwijsbeleid en met het beleid van de regio. Uiteraard moet de problematiek van de scholen opgelost worden, maar er moet ook aandacht gaan naar de aanvullende voorzieningen (stoepen, haltes van trams of bussen, Villo-parkings, car-sharingstations, parken, publieke tuinen, bibliotheken, musea, enz.) en de openheid naar buiten toe (als centrum voor andere sociaal-educatieve voorzieningen of als plaats voor lokale bedrijven, enz.).

Het voorstel voor een waarnemingscentrum voor de evolutie van de scholenstedenbouwkunde in Brussel ligt in de lijn van dit perspectief. Het was niet het doel van deze studie om dit project

uitvoerig te beschrijven. Wij hebben hoogstens geprobeerd een perspectief te openen en een richting te tonen die zin geeft aan de inspanningen van iedereen die heeft deelgenomen aan de uitwerking van dit kadaster en die allemaal overtuigd zijn van het belang van het schoolvraagstuk voor de toekomst van de stad en de maatschappij.
